

MED UDGANGSPUNKT I STEDET

Mulighedernes Land og det nye landdistriktsparadigme

MULIGHEDERNES
LAND

Med udgangspunkt i stedet, Mulighedernes Land og det nye landdistriktsparadigme er udgivet af Realdania.

Publikationen er udarbejdet af Hausenberg ApS i samarbejde med Karen Skou, Realdania. Herudover er seniorrådgiver Hanne W. Tanvig fra Skov & Landskab, Københavns Universitet medforfatter på afsnittet Forskningsverdenen. Layout af Hausenberg ApS.

Udgivet april 2008, trykt i 300 eksemplarer.

Kontakt

Projektsekretariat ved Hausenberg:

Signe Sloth Hansen: ssh@hausenberg.dk / +45 35 34 64 54

Realdania: Karen Skou: ks@realdania.dk / +45 70 11 66 66

Illustrationer

Forside: iStockphoto, Jean Schweitzer,

s. 4: iStockphoto, Knud Nielsen; s. 10: iStockphoto, Irina Korshunova

s. 15: iStockphoto, Jean Schweitzer; s.16: Holm, Kristiansund 2003

s. 17: Riksantikvarieämbetet, Jan Norrman, 1988;

s. 19: Julian Ross, s. 23, 24 og 25: Thomas Højrup; s. 30: www.furillen.nu; s. 33: Naturnet

s. 34: Baumkronenweg; s. 35: Toerisme Limburg; s. 41: Ludlow Town Council

s. 44 og 45: Regionalentwicklungsverband Eferdings;

s. 47 og 48: Trisurf, North West Devon LEADER+

s. 52 og 53: Noord-Beveland Toerisme; s. 57: Oliver Sajons;

s. 61, 62 og 63: Forestry Commision Scotland

Øvrige fotos af Hausenberg ApS

ISBN: 87-991618-8-5

Indholdsfortegnelse

Forord	s. 5
Det nye landdistriktsparadigme	s. 6
Forskningsverdenen	s. 8
Best-practice til inspiration	s. 14
Artikler:	
Stilhedens potentiale	s. 16
Kooperativer – den tredje sektor	s. 19
Komplementaritet – samarbejde mellem landsbyer	s. 23
Fortidens potentiale	s. 27
Tilgængelighed – iscenesættelse som strategi	s. 33
Slow Cities – i kontrast til storbyernes fart	s. 38
Ung på landet – udvikling med og for unge	s. 44
Udefra / indefra – ideer på tværs af grænser	s. 51
På egen hånd – at løfte sig selv op med håret	s. 56
Forankrede fyrtårne – kampen for lokalt ejerskab	s. 61

Forord

Danmarkskortet ændres i disse år. Væksten centrerer sig i regionen omkring Storkøbenhavn og pendlingsoplandet til det østjyske bybånd mellem Kolding og Randers. I det øvrige land er billedet mere blandet, men sværest ser det ud i de yderste områder i Danmark. Her mister landbrug og industri langsomt, men sikkert, deres betydning. Samtidig er der mange unge, som flytter væk, det er svært at tiltrække højtuddannede, og de nye vidensvirksomheder placerer sig kun sjældent i yderområderne.

De traditionelle udviklingsstrategier og planlægningsværktøjer har på mange måder vanskeligt ved at tackle forandringerne. Der er brug for at udvikle og afprøve nye veje for at sikre levende og bæredygtige landdistrikter. Udgangspunktet er positivt, for på trods af de nævnte negative tendenser, rummer yderområderne samtidig nogle af Danmarks mest skattede landskaber og bygninger, og de er fyldt med personer og fællesskaber, som har drømme og visioner om nye udviklingsmuligheder for deres lokalområde.

Mulighedernes Land er et partnerskabsprojekt mellem Realdania, Lolland Kommune, Thisted Kommune og Bornholms Regionskommune. Parterne er gået sammen om at gennemføre en række konkrete demonstrationsprojekter, der skal være afsættet for at udvikle og formidle nye strategier for landdistriktsudvikling med særligt fokus på bosætning, turisme og planlægning. Demonstrationsprojekterne vil være udpeget i efteråret 2008 og blive gennemført frem mod 2012. Læs mere på www.mulighedernesland.dk.

I denne publikation præsenteres de foreløbige resultater fra Mulighedernes Land. Det drejer sig dels om en undersøgelse af de temaer, som aktuelt præger den internationale landdistriktsforskning dels om en analyse af 17 internationale best-practice projekter. Best-practice projekterne præsenteres i 10 tematiserede artikler, der tidligere er blevet udsendt med nyhedsbrevet fra Mulighedernes Land, men som nu publiceres samlet for første gang. Analyserne er gennemført som en del af det tværgående arbejde i Mulighedernes Land, hvor der på tværs af de konkrete demonstrationsprojekter i de tre kommuner opbygges og formidles viden om udvikling i yderområder.

Fælles for begge analyser er, at de centrerer sig omkring det, OECD har kaldt The New Rural Paradigm (det nye landdistriktsparadigme). Med begrebet forsøger OECD at sammenfatte de forandringer, som de ser inden for landdistriktspolitikken, hvor generelle støtteordninger som eksempelvis landbrugsstøtte erstattes af mere målrettede investeringer i projekter, der tager afsæt i de lokale steders potentialer – investeringer i de såkaldte stedbundne ressourcer.

Vi håber, at publikationen vil være til glæde for kommuner, landsbygrupper, forskere, studerende og alle andre med interesse for udviklingen af Danmarks yderste områder.

God læselyst!

Karen Skou, Realdania

Det nye landdistriktsparadigme

Det nye landdistriktsparadigme blev som begreb for alvor slået fast med OECDs rapport *The New Rural Paradigm, Policies and Governance* fra 2006. I rapporten forsøger OECD at samle de mange forskellige tiltag til en ny landdistriktspolitik, som de ser i OECD-landene.

Helt overordnet er det nye paradigme baseret på et opgør med den traditionelle landdistriktspolitik, som primært har haft fokus på at støtte landbruget og på at skabe lige udviklingsmuligheder alle steder i de enkelte lande. I det nye paradigme betragtes landdistrikterne bredere og mere nuanceret. Forenklet kan politikken siges at skifte fra at være baseret på, at alle steder skal behandles ens og med landbruget som primært erhverv, til at hvert sted skal udvikles på baggrund af egne forudsætninger og med en bred vifte af erhverv – herunder erhverv, der er baseret på stedernes oplevelsesmæssige herlighedsværdier.

Konkret betyder det også en bevægelse væk fra de store generelle støtteordninger såsom landbrugsstøtte til mere målrettede investeringer i særlige stedsspecifikke projekter, som modtager investering med det mål, at projekterne på sigt skal være økonomisk bæredygtige. Skiftet har også stor betydning i forhold til den måde, hvorpå politik udøves og projekter udvikles og gennemføres. Hvor den traditionelle landdistriktspolitik var sektororienteret (landbrug for

Det nye landdistriktsparadigme:

	Gammel politik	Ny politik
Formål	- Skabe lighed - Skabe indkomst i landbruget - Sikre konkurrencedygtigt landbrug	- Landdistrikternes konkurrencedygtighed - Fremhævelse af lokale aktiver - Udnyttelse af ubrugte ressourcer
Nøglesektor	Landbrug	Forskellige sektorer i den rurale økonomi (eksempelvis rural turisme, fremstillingserhverv, informations- og kommunikationsindustri mm.)
Nøgleredskab	Subsidier	Investeringer
Væsentlige aktører	- Nationale regeringer - Landmænd	- Alle myndighedsniveauer (overnationalt, nationalt, regionalt og lokalt). - Lokale interessenter (offentlige, private, NGO'er)

Oversat fra *The New Rural Paradigm, Policies and Governance*, OECD (2006:15)

sig, fiskeri for sig etc.), er det nye paradigme karakteriseret ved at være tværsektorielt. Dette har sin baggrund og mulighed i, at der tages udgangspunkt i det stedsspecifikke. Med afsæt i et specifikt sted er det muligt at samarbejde på tværs af de sektorer, som er relevante for det konkrete sted og dermed lave en koordineret og mere helhedsorienteret indsats.

Relateret til tendensen mod tværsektorielt samarbejde ses også et skift fra en udpræget top-down styring mod en blanding af central styring (government) og lokal medbestemmelse (governance). Dette kommer blandt andet til udtryk i uddelingen af EUs LEADER-midler, hvor en række kriterier fastsættes centralt, mens den konkrete uddeling foregår lokalt igennem de såkaldte Lokale Aktions Grupper (LAGer). Bottom-up får altså – på en række områder – en større betydning, og der kommer dermed fokus på lokal forankring og lokalt ejerskab til de projekter og initiativer, der sættes i gang.

Stedbundne ressourcer

Stedet og dets særlige ressourcer er på mange måder det, som samler det nye paradigme. Men hvad ligger der i ideen om stedbundne ressourcer? Grundliggende er der tale om et bredt og dynamisk begreb, som udover det traditionelle erhvervsmæssige fokus også inkluderer kulturelle, oplevelsesmæssige og menneskelige ressourcer. Det stedbundne potentiale kan således ligge i landskabet, erhvervslivet, kulturen og menneskene på et sted, i stedets geografiske eller infrastrukturelle placering og position, eller i udviklingshistorien og de forandringer, et sted har gennemgået; for eksempel fra erhvervsfiskerleje til turist- og udflugtsmål med lystfiskeri som attraktion. Det afgørende er, at man ikke på forhånd kan lave en udtømmende liste over, hvilke ressourcer et sted rummer. Særligt de immaterielle ressourcer i form af selvforståelse, identitet, viden, social kapital og netværk forudsætter analyse og dialog, for at deres potentiale kan kortlægges og siden hen aktiveres. De 17 projekter, som beskrives i de efterfølgende 10 artikler, rummer på hver deres måde historier om, hvordan stedbundne ressourcer kan iværksættes.

Mulige problemer

Det nye landdistriktspadigme er ikke nødvendigvis løsningen på alle problemer i landdistrikter og yderområder. Skiftet er nødvendigt og vigtigt – særligt fordi det gamle perspektiv var orienteret mod at støtte landbrug og fiskeri, de primære erhverv, som nu mister betydning. Det nye perspektiv er bedre til at opfange de særlige muligheder, der er på det enkelte sted, og dermed udvikle skræddersyede udviklingsstrategier. Men det nye perspektiv har også sine svagheder. En af faldgruberne ved at fokusere meget lokalt er risikoen for at overse betydningen af store udefrakommende investeringer såsom infrastrukturelle tiltag eller andre større ikke-stedbundne initiativer. En anden problematik er, at bottom-up tilgangen på den ene side åbner for mere inddragelse og ejerskab på lokalt niveau, men på den anden side også skaber risiko for, at det bliver særinteresser og de stærke ildsjæle, som kommer til at dominere – eventuelt på bekostning af at de svages behov bliver glemt. Dette behandles mere indgående i næste afsnit, Forskningsverdenen.

Forskningsverdenen

Det nye landdistriktsparadigme er ved at slå igennem i den europæiske forskningsverden, selv om litteraturen ikke altid refererer til OECDs udlægning af paradigmet. Meget forskning handler dog fortsat om landbrugets udvikling og betydning for landdistrikterne. Forskningen om landdistriktsudvikling synes søgende og blandt andet peger flere forskere på behovet for nye metoder og begreber til at forstå og analysere landdistriktsudviklingen. Centralt for mange forskere er, at landdistriktsudvikling og -politik i bred forstand er kendetegnet ved en fragmenteret udvikling, og at udviklingen nærmere synes bestemt af lokale initiativer og projekter, end af planlægning og politik.

Som en del af Mulighedernes Lands tværgående arbejde har Skov & Landskab ved Hanne W. Tanvig udarbejdet en status over forskningsverdenens syn på landdistriktsudvikling og -politik. Resultatet er rapporten International forskningsstatus - udvikling i landsbyer og landdistrikter. Rapporten kan downloades på Mulighedernes Lands hjemmeside www.mulighedernesland.dk. I rapporten analyseres artikler fra tre europæiske akademiske tidsskrifter med fokus på landdistriktsudvikling og -politik samt perspektiver fra to europæiske

Landdistriktsopfattelser og geografisk relevans:

	1) Betinget af byudvikling	2) Betinget af mentale forestillinger og sociale konstruktioner	3) Betinget af egne udviklingskræfter
Bynære landdistrikter	Relevant, fordi udvikling betinget af byen vil være størst tæt på byen på grund af pendlingsafstande.	Måske relevant, fordi opfattelsen forbindes med en bylivsstil – og formentlig især realiseres i bynære landdistrikter på grund af beskæftigelsesmuligheder.	Måske relevant, men incitamenterne er måske ikke så store, da man kan koble sig på byudviklingen.
Yderområder	Mindre relevant, fordi pendlingsafstande vil sætte grænser for udvikling på byens præmisser.	Måske relevant, men objektivt set må det være sværere at fastholde drømmen om landidyl her, fordi den ofte er forbundet med bylivsstil.	Relevant, og incitamenterne er særligt store her, men måske er de lokale ressourcer ikke tilstrækkelige.

konferencer og endelig fra aktuel dansk litteratur om landdistriktsudvikling. Rapporten giver desuden et overblik og en status over projektverdenen med udgangspunkt i det europæiske LEADER+ program og Landdistriktpuljen i Danmark. Nedenfor præsenteres de væsentlige pointer fra rapporten med særligt fokus på, hvad forskerne siger om projektverdenen, og hvilke potentialer og udfordringer de ser i det nye landdistriktsparadigme.

Landdistriktsbegrebet

Der er generel enighed om, at landdistriktsbegrebet har ændret karakter i takt med landbrugets og fiskeriets svindende betydning i vidensamfundet. Førhen var landdistrikterne karakteriseret ved at have landbrug og eventuelt fiskeri som dominerende erhverv og kulturelt og identitetsmæssigt omdrejningspunkt. Fra et byperspektiv sås landdistrikterne som byens modpol, rekreative værested, fødekammer og udviklingsreserve.

I dag ses der i forskningslitteraturen tre forskellige opfattelser af, hvad der driver landdistrikternes udvikling og definerer landdistriktsbegrebet:

- 1) betinget af byudvikling
- 2) betinget af mentale forestillinger om og konstruktioner af landlig idyl
- 3) betinget af lokalsamfundets egne udviklingskræfter

Relevansen af de tre opfattelser afhænger af, hvor et landdistrikt ligger geografisk i forhold til større byer. De to førstnævnte opfattelser er mest relevante i områder tæt på større byer, mens den tredje opfattelse er mest relevant for områder langt fra større byer – denne opfattelse er tillige den, der harmonerer bedst med OECDs opfattelse af det nye landdistriktsparadigme.

I Mulighedernes Land er der fokus på yderområdernes muligheder for udvikling med udgangspunkt i de stedbundne kvaliteter og potentialer, og projektet lægger sig således tæt op af den sidstnævnte opfattelse (betinget af egne udviklingskræfter).

Den neo-endogene model

Det er kendetegnende for landdistriktspolitikken, at den drejer sig væk fra en sektorbestemt udviklingsstøtte centreret omkring landbruget til en territorielt bestemt udviklingspolitik, hvor der fokuseres på investeringer i lokale projekter. Drejningen omfatter desuden et større fokus på en bottom-up-orienteret tilgang til landdistriktsudvikling, frem for en ren top-down styret udvikling via for eksempel planlægning og politik. Styringen bliver således i højere grad lagt ud til lokale aktører og deres initiativer, mere eller mindre initieret af støtteprogrammer. Det afføder nye former for organisering blandt andet i tværgående netværk, der afløser tidligere hierarkiske, sektorbestemte strukturer.

I forskningslitteraturen forekommer den såkaldte neo-endogene model som et nyt begreb, der beskriver samspillet mellem lokalsamfundets endogene (egne) kræfter og de eksogene (ydre) relationer. Førstnævnte ses som en forudsætning for, at der overhovedet kan ske udvikling, mens sidstnævnte er afgørende for udvikling af økonomisk og strategisk karakter – at initiativerne bliver til mere end tilfældige små projekter.

I projektverdenen er EUs LEADER-programmer (hvis metode er indlejret i det nuværende Landdistriktsprogram) et eksempel på den neo-endogene model. LEADERs midler fordeles via Lokale Aktions Grupper (LAGer), der består af partnerskaber mellem borgere, virksomheder og myndigheder i et bestemt område. LAGerne etablerer sig selv lokalt og bestemmer selv, hvilken udvikling, der bør sættes på. LEADER-midlerne til projekter uddeles på initiativ fra LAGerne, som tildeles en høj grad af styring og ansvar. LAGerne skal forud for ansøgninger om støtte til projekter udarbejde strategiske udviklingsplaner og forudsætningerne for at opnå støtte er, at projekterne har relevans i forhold til udviklingsplanen, at de er lokalt forankret, at der er lokal medfinansiering, og at de tager udgangspunkt i og styrker lokale kvaliteter. EU søger at sikre projekternes eksogene relationer dels gennem sammenhængende og langsigtede udviklingsstrategier for større geografiske områder dels gennem etablering af tværgående netværk mellem både nationale og internationale grupper med henblik på vidensdeling, innovation og frugtbare samarbejder. Om samspillet mellem de endogene og eksogene kræfter fungerer optimalt og efter hensigten, er der delte meninger om i evalueringerne af LEADER-projekterne. Og i forskningslitteraturen peges på en række indbyggede dilemmaer og udfordringer i den neo-endogene model og dermed også i det nye landdistriktsparadigme.

Dilemmaer og udfordringer i det nye landdistriktsparadigme

En helt grundlæggende udfordring, som forskningen peger på, er, at det forudsætter store lokale kompetencer at kunne begå sig i det nye paradigme, hvorfor indsatserne koncentrerer omkring ressourcestærke personer og steder. Denne opfattelse understøttes af undersøgelser, som viser, at befolkningen i bynære landdistrikter er bedre til at tiltrække udviklingsmidler sammenlignet med befolkningen i yderområderne, hvor ressourcerne ikke er så store. Der er altså en risiko for, at de svageste områder og befolkningsgrupper lades i stikken. Et væsentligt spørgsmål er derfor, hvordan de svageste grupper og områder sikres en plads i udviklingen?

Derudover fører drejningen mod mere bottom-up til et dilemma, idet netværk af mere professionel strategisk og økonomisk karakter samtidig er afgørende for projekternes succes og bæredygtighed. Erfaringer både fra projektverdenen og forskningslitteraturen viser, at lokale aktører og deres projekter er meget lokale, og at de ikke er gode (nok) til at koble de lokale og udefrakommende ressourcer. Spørgsmålet er her: Hvordan sikres en bæredygtig balance mellem på den ene side udvikling nedefra og med udgangspunkt i stedets ressourcer og kvaliteter, og på den anden side mere langsigtede strategier og økonomiske alliancer?

Et afledt dilemma af bottom-up drejningen handler om graden af styring og kontrol i forhold til det lokale ejerskab og engagement. Forskningslitteraturen viser, at det lokale ejerskab er størst, hvor der er mindst mulig styring udefra. Samtidig er der en tendens til, at staterne og EU øger styring og kontrol for at målrette og effektivisere midlerne i mere strategiske sammenhænge. Så hvordan fastholdes det lokale ejerskab, og hvordan sikres den nedefra kommende energi, samtidig med at projekterne geares til det nødvendige strategiske og økonomiske niveau?

Forskningslitteraturen peger på et klart behov for at udvikle nye metoder og begreber til at forstå og måle effekten af de mange initiativer og projekter, som kendetegner det nye paradigme. Der er behov for en systematisk tilgang til og evaluering af projekters effekt over længere tid. Der er behov for at supplere traditionelle økonomiske, geografiske og demografiske parametre med nye begreber og metoder for at forstå betydningen af for eksempel lokal kompetenceopbygning og effekterne af de tværgående indsatser. Og der er behov for at vurdere indsatserne kvalitativt i forhold til den kontekst, de indgår i.

En sidste udfordring er, at det nye landdistriktsparadigme risikerer at undergrave selve landdistriktsbegrebet. Når potentielt alle sektorer og faggrene inkluderes i landdistriktsudviklingen, bliver det vanskeligt overhovedet at tale om landdistriktsudvikling som en selvstændig kategori adskilt fra for eksempel regionaludvikling. Hvordan afgrænses begrebet? Og er der behov for det? Eller er mulighederne og åbningen i det nye paradigme netop, at der ikke er nogen grænser for, hvad der kan inkluderes i udviklingen? Måske er der snarere behov for at differentiere i forhold til de forskellige rammer for udvikling, som mere og mere afhænger af et områdes position og potentialer i det nationale og globale netværk af vækstcentre og yderområder.

Mulighedernes Land

De udpegede udfordringer og dilemmaer er i høj grad relevante for Mulighedernes Land. Perspektivet bag de konkrete demonstrationsprojekter i de tre kommuner læner sig som nævnt op af det nye landdistriktsparadigme. Dette ses blandt andet ved, at projekterne skal tage udgangspunkt i de stedbundne ressourcer, ved at projekterne ikke er fokuseret på de traditionelle primære erhverv, men i stedet bosætning, turisme og planlægning. Dette ses til lige ved at støtten fra kommunerne og Realdania har form af investeringer, som skal føre frem til projekter, der på sigt er bæredygtige i sig selv.

Blandt de udpegede dilemmaer er særligt spændingen mellem det lokale og det strategiske en udfordring for Mulighedernes Land. Det er et erklæret mål, at demonstrationsprojekterne skal føre til nye udviklingsstrategier for Danmarks yderområder. Der er således en ude- og ovenfrakommende strategisk interesse, der kobles med lokale ønsker og ideer i de konkrete

projekter, som realiseres. Succesen afhænger af de konkrete projekters lokale forankring og ejerskab. Hvordan skabes sammenhæng mellem disse to interesser? Arbejdet med dette dilemma vil være et af de emner, hvor der vil blive indsamlet viden på tværs af de konkrete projekter.

En anden udfordring er spørgsmålet om selve projektlogikken spiller udviklingen i hænde til dem, som allerede er ressourcestærke. Bliver de svage glemt, fordi de ikke kan gøre sig gældende? Kan den strategiske interesse måske være et modspil, som sætter de ressource-svage på dagsordenen? Eller kan de ressourcestærke fungere som lokomotiv for udvikling, som breder sig og derved også imødekommer de ressource-svages behov? Denne udfordring vil også blive analyseret på tværs af demonstrationsprojekterne.

Best-practice til inspiration

I forbindelse med Mulighedernes Land udarbejdes en international analyse, som skal bringe udenlandske erfaringer med udvikling af yderområder ind i den danske debat. I analysen undersøges, hvordan det nye landdistriktsparadigme har sat sig spor dels i forskellige nationale politikker for yderområder, dels hvordan det kommer til udtryk i udvælgelse og gennemførelse af konkrete udviklingsprojekter i yderområder. Den samlede analyse publiceres ultimo 2008, men med denne publikation præsenteres de første resultater fra den del af analysen, som fokuserer på projekter.

I de efterfølgende afsnit præsenteres i alt 17 projekter, som beskrives i 10 artikler med hvert deres tema. I artiklerne beskrives, hvordan eksempelvis kulturarv, natur, landskab og stilhed kan være ressourcer for udvikling i yderområder. Artiklerne har som nævnt hver deres tema. Disse temaer kan enten tage udgangspunkt i en type af stedbunden ressource – for eksempel kulturarv og stilhed – eller i en måde, hvorpå de stedbundne ressourcer kan sættes i spil – eksempelvis ved at udvikle et stort fyrtårnsprojekt eller ved at aktivere de lokale menneskelige ressourcer til gennemførelse af sociale arrangementer.

Intentionen med artiklerne er, at trække udenlandske erfaringer ind i den danske debat om udvikling i yderområder og ikke mindst at inspirere til konkrete projekter – i Mulighedernes land såvel som i andre sammenhænge.

Baggrund for udvælgelse af projekter

Projekterne i de følgende artikler er udvalgt ud fra, at de skal være best-practice ved at være succesfulde og have demonstrationsværdi. Derudover har der været fokus på, at projekterne skal være relateret til Mulighedernes Lands fokusområder: bosætning, turisme og planlægning. Der er fokus på projekter og ikke på nye former for lovgivning, tværsektorielt samarbejde eller andre initiativer, som primært er fokuseret på myndighedernes eget arbejde. Baggrunden for dette er, at Mulighedernes Land har fokus på at gennemføre konkrete projekter med særligt fokus på det byggede miljø. Nogle af projekterne er analyseret og beskrevet på baggrund af feltarbejde, interview og desk research, mens andre alene er baseret på desk research og telefoninterviews.

Stilhedens potentiale

Stille og roligt...

Landdistrikterne har mange stille steder. Steder langt fra hovedvejenes kontinuerlige bilsummen og storbyernes stress. Steder hvor man kan følge en anden rytme og lade ørene tune ind på mere sagte lyde; biernes summen, køernes muh'en og venners snak. I denne artikel sættes fokus på en af de kvaliteter, som særligt storbyboere sætter pris på. Muligheden for at komme væk fra larm og stress ved at leje et hus, et værelse eller købe et sommerhus eller en bolig nummer to. Vi har kigget på to steder i Norden, henholdsvis Grip-øya i Norge og Högbonden i Sverige.

Tømt for erhverv, men ikke for mennesker

Grip-øya, Norge

14 kilometer nordvest for Kristiansund i Norge ligger Grip-øya. I historiens løb er det lille øsamfund gang på gang blevet skyllet bort af Atlanterhavet, men hver gang er det stædigt blevet genopbygget, fordi øen lå attraktivt, tæt på fiskefelterne. I sidste halvdel af 1900-tallet gik fiskeriet dog tilbage, lodseriet ligeså, og dermed forsvandt grundlaget for det traditionelle liv på øen – i 1974 flyttede den sidste fastboende.

Alligevel er øen ikke tømt for funktion. Placeringen ude i Nordatlanten er stadig attraktiv, men nu som et afsides sted, hvor man kan tage hen i fritiden; husenes usædvanligt velholdte stand vidner om stedets popularitet. Det er især de gamle beboere, gripaværingerne og deres efterkommere, som ejer og omsorgsfuldt passer de gamle huse, der ikke er omfattet af nogen

form for bopælspligt. Øen er altså ikke alene attraktiv på grund af den afsides og smukke placering, men også som et identitetsmæssigt fikspunkt for fraflyttere.

En af øens udfordringer er, at stedets popularitet truer stedets attraktivitet; følelsen af at være væk fra fastlandet i ro, fred og omgivet af gammelkendte naboer tiltrækker mange. I højsæsonen sætter færgen M/S Gripskyss op til 100 turister af hver dag. De er der kun i to timer, men deres støjende ankomst er en daglig påmindelse om, hvor sårbar stilheden er, og at det kan være et paradoks at ville skabe udvikling på basis af stilhed.

Læs mere om Grip her: <http://no.wikipedia.org/wiki/Grip>

Yderst, smukt og populært

Högbonden, Sverige

Högbonden ligger også afsides, længst ude i Skärgården ved den svenske østkyst. Et oplagt sted for et fyr og dermed en fyrmester, hans medhjælpere, deres familier og en overgang tillige en lærerinde. Da der var flest, boede der 21 personer, men i 1963 flyttede den sidste, efter at fyret blev automatiseret.

Ud over vedligeholdelse af selve fyrtårnet fik stedet herefter lov at passe sig selv indtil 1986. Men da Länsstyrelsen begyndte at istandsætte bygningerne, skabte de samtidig grundlaget for et af de mest populære vandrehjem i Sverige. Hvorfor? Vandrehjemmets ejere beskriver

det selv på denne måde: "På Högbonden finns den sällsynta möjligheten att bara ta det lugnt och njuta av livet. Omgiven av öns fascinerande landskap med grottor och raviner kan du smaka den tystnad och stillhet som sinnet behöver. Strövtågen på denna karga klippa bjuder äventyr och spänning för både stora och små fötter."

Læs mere på vandrehjemmets hjemmeside: www.hogbonden.se

Stilhed med mere - hvordan indfries stilhedens potentiale?

For mange – især storbyboere – er stilhed og ro en luksus, som man gerne rejser langt efter. Som de to cases viser, så er stilheden dog som oftest kombineret med en anden form for luksus. Begge steder rummer kulturmiljøer og er omgivet af vand, men stilheden kan også kombineres med andre kvaliteter såsom skov, moderne arkitektur, gourmet eller store åbne marker.

Hvor ligger de stille steder i Danmarks yderområder? Hvor er de kombineret med andre kvaliteter? Kan stilheden indfries i samspil med de øvrige kvaliteter? Muligvis ligger det største potentiale i de mest afsides steder.

Grip-øya er ikke alene attraktiv på grund af havudsigten og de gamle huse. Det er tillige et sted, som rummer en særlig betydning for tidligere beboere og deres efterkommere. Et sted, de gerne vil eje en bid af, besøge, bruge og vedligeholde, fordi de har en relation til stedet. Stilhedens rekreation kan på denne måde også kombineres med nostalgi drevet af den personlige historie.

Er der steder, hvor man kan spore en tilsvarende udvikling? En landsby, et fiskerleje eller en mindre by? Hvordan kan en sådan stedstilknytning styrkes? Skal man passe på, at den ikke udvikler sig til at blive ekskluderende? Thisted Kommune har overvejet at oprette eksilklubber for personer, som er flyttet til Århus og København. Kunne disse bruges som platforme, der kobler storbyboere med landdistrikter?

Kooperativer – den tredje sektor

Udvikling i egne hænder

En klassisk problematik i yderområder er, at mindre lokalsamfund mister vitale servicefunktioner på grund af en kombination af vigende kundegrundlag og rationaliseringer. Dette gælder dels den offentlige service såsom skole, hospital og børnehaver, dels den private service med eksempelvis dagligvarebutikker, kro og håndværkere.

For de fleste landsbyer er disse institutioner og forretninger mere end blot funktioner. Brugsen, posthuset og frem for alt skolen er sociale og identitetsmæssige holdepunkter, og lukninger mødes typisk med store protester. På paradoksal vis kan lukningerne dog også fungere som startpunkt for ny vitalitet. Det sker typisk ved at landsbyboerne på eget initiativ etablerer kooperativer, der har til formål at etablere eller videreføre de funktioner, som de mener, er vitale.

Denne artikel sætter fokus på den såkaldte tredje sektor, som består af foreninger, der i modsætning til den offentlige sektor, er privat ejet, men som modsat den private sektor ikke er orienteret mod økonomisk overskud. Hvordan kan de borger- og foreningsdrevne initiativer, der findes i denne sektor, sikre nogle af de værdier og kvaliteter, som er afgørende for at fastholde bosætningen i landsbyerne?

The pub is the hub

Old Crown Pub, England

I landsbyen Hesketh Newmarket i det nordvestligste England er beboerne tæt knyttet til byens mikrobryggeri og pub. Begge dele er ejet kooperativt af landsbyboerne selv, drevet af en

bestyrer, som står for den daglige drift, men med støtte fra en række af andelshaverne, der eksempelvis forsyner pubben med brød, supper og kager.

Der er tale om to forskellige, men tæt forbundne kooperativer, hvor det første blev stiftet i 1999 for at undgå en lukning af mikrobryggeriet og det andet i 2003 for at sikre pubben. I begge tilfælde enten kunne eller ville den gamle ejer ikke drive forretningen videre, og satte den derfor til salg. Landsbyboerne blev nervøse for, at virksomhederne enten ville lukke helt eller blive opkøbt af en kæde/et større bryggeri, hvorfor man fik ideen til kooperativerne. 58 personer gik i 1999 sammen om at købe mikrobryggeriet, mens hele 125 gik sammen om at købe pubben. Hver lagde 1.500 pund i forbindelse med købet, hvilket blev støttet med midler fra Cumbria regionen og nationalparken i området. Efter kooperativerne har fungeret i henholdsvis 8 og 4 år, er der stor tilfredshed med indsatsen. Øllen vinder jævnligt priser, pubbens omsætning er steget med 50 pct., og hertil kommer den lokale fornemmelse af at have gjort en forskel i fællesskab.

Historien om Old Crown Pub har været i BBC, aviser mm. og har inspireret den britiske forening CAMRA Campaign for Real Ale, der udover at arbejde for godt øl også arbejder for at fastholde pubberne i Storbritannien. Med sloganet The pub is the hub argumenterer foreningen for, at en landsbys pub er ligeså vigtig som eksempelvis dens posthus og dagligvarebutikker – ifølge en undersøgelse, som de selv har udarbejdet, støtter 84 pct. af briterne dette synspunkt. Samtidig lukker der hver måned i gennemsnit 26 pubber i Storbritannien. For at imødegå denne udvikling har de iværksat kampagnen Saving your local pub, hvor Old Crown Pub fremhæves som et foregangseksempel.

Hjemmeside for Old Crown Pub: www.theoldcrownpub.co.uk

Hjemmeside for CAMRA: www.camra.org.uk

Rapporten Saving Your Local Pub: www.camra1.oxi.net/page.aspx?o=181996

Kooperativt varemærke

Trönö, Sverige

En for en lukkede servicefunktionerne i den midtsvenske by Trönö. Den dag i 2001, hvor lukningerne var kommet til det frivillige brandværn, blev det dog for meget for nogle af beboerne i Trönö. De stiftede en forening, der oprettede en foreningsejet brandstation i landsbyen. Succesen med brandstationen inspirerede beboerne i Trönö, og siden er de foreningsbaserede aktiviteter blevet udvidet til en række andre typer af aktiviteter. Blandt andet er det gamle kommunekontor blevet opkøbt og indrettet til udsalg af lokalt håndværk, samt lokaler til foreninger og virksomheder. En af de mest interessante og nytænkende aktiviteter i Trönö er etableringen af varemærket Trönögumman. Det er skabt og ejet af Trönöbygden ekonomisk förening, som også ejer Trönö Brandvärn og det gamle kommunekontor. Varemærket er således kooperativt ejet og foreningen stiller det til fri afbenyttelse for lokale producenter af fødevarer. Indtil videre findes der Trönögummans äkta äppelmust og Trönögummans ost, men flere produkter er på vej – blandt andet Trönögummans brød.

Et stort problem ved at producere og sælge madvarer er, at det kræver store investeringer at kunne leve op til de mange både nationale og europæiske regler, som findes inden for fødevarereproduktion. For at hjælpe iværksætterne på vej etablerer Trönöbygden økonomisk förening derfor godkendte lokaler, som iværksættere kan leje sig ind i. Indtil videre har det resulteret i et lille mejeri placeret i noget, der ligner en forvokset skurvogn, og man er ved at være færdig med et bageri samt et køkken i en tidligere lægekonsultation. Produktionen af Trönögummans varer er pt. ikke overvældende, og de aktuelle iværksættere har tilsyneladende ikke

intentioner om nogen større ekspansion. I Trönö er det primære resultat derfor følelsen af, at der er aktivitet og virkelyst i landsbyen – en følelse, der er samlet i det kooperative varemærke Trönögumman.

Læs mere om Trönöbygden økonomisk förening: www.tronobygden.se

Hjælp til selvhjælp

Kooperativt ejede servicefunktioner og virksomheder er en form for to-i-en. På den ene side får man fastholdt de servicemuligheder og job, som er centrale for landsbyen, mens man på den anden side får skabt et lokalt sammenhold baseret på følelsen af, at man i fællesskab har gjort en forskel.

Ofte er opstarten vanskelig for foreningerne, og det er typisk her, at kommune og andre myndigheder kan bidrage til udviklingen ved at yde støtte i form af viden, sparring og økonomi. Det gælder dels i forhold til organiseringen: Hvordan stifter man en forening? Hvordan sikrer man en fornuftig drift? Dels i forhold til etablering af de fysiske rammer. Opkøb eller leje af lokaler, istandsættelse og vedligeholdelse er ofte de altoverskyggende økonomiske poster. Endelig er der markedsføringen. Denne kan, som i Trönö, rumme store muligheder, fordi varemærkets kooperative karakter rækker udover det enkelte produkt og markedsfører hele landsbyen.

Det centrale spørgsmål er dog, hvordan offentlige myndigheder kan yde støtte uden samtidig at trække kraften ud af det lokale vi-gør-det-selv-drive. Ofte er de lokale initiativer skabt i opposition til kommunen, som eksempelvis når en kommuneskole lukkes, hvorefter landsbyen overtager skolen og omdanner den til en friskole. Bliver en kommune for proaktiv i forhold til den tredje sektor, kan kommunen blive beskyldt for at fralægge sig sit ansvar, og projekterne vil dermed risikere at være 'dødsdømt' fra starten. Dette dilemma er der formentlig ingen nemme løsninger på. Kunsten må være at have et beredskab, der evner at støtte initiativer, der kommer fra borgerne selv, samtidig med at man proaktivt og strategisk inspirerer og igangsætter nye projekter i samarbejde med mulige interessenter.

Komplementaritet – samarbejde mellem landsbyer

Landsbyer i netværk

En rigtig landsby har firlængede gårde, en hvidkalket romansk kirke, en hyggelig lavloftet kro, en købmand hvor ejeren selv står bag disken, en skole, et forsamlingshus, en daginstitution, et posthus og en stribe af virksomheder knyttet til landbruget: Smed, murer, tømmer, vvs, maskinstation og måske ligefrem et mejeri.

Dette billede af landsbyen er reelt set for længst forældet, men for mange af os eksisterer det stadig aktivt som mentalt billede af, hvad vi opfatter som en rigtig landsby. Vi ser landsbyen som en enhed, der både produktions- og identitetsmæssigt er klart afgrænset fra de omkringliggende landsbyer og byer.

I denne artikel tager vi fat i denne uoverensstemmelse mellem virkelighed og forestilling ved at kigge på tre nordjyske fiskelejer, som hver især har turdet indse deres svagheder, men samtidig også set mulighederne i at få deres forskellige styrker til at komplementere hinanden.

Tre kystfiskerlejer, ét koncept

Thorupstrand, Slettestrand og Lildstrand, Danmark

Ved Jammerbugten i det nordvestlige Jylland ligger de tre kystfiskerlejer Lildstrand, Thorupstrand og Slettestrand. Alle tre steder har der været aktivt fiskeri med både direkte fra stranden. Med et stort spil trækkes bådene, der er på mellem 5 og 20 tons, ud om morgenen og ind på strand igen om eftermiddagen.

I dag er det dog kun fiskeriet fra Thorupstrand, der er aktivt. Der har generelt set været nedgang i fiskeriet, og samtidig er mere og mere fiskeri blevet samlet på enkelte store kuttere. Derudover har mange udefrakommende betragtet fiskeri fra stranden som gammeldags og staten har satset på nye store havne, som i Hanstholm, der fra etableringen i 1967 tiltrak mange fiskere.

I Thorupstrand blev man dog ved med at trække bådene ud om morgenen, og ind igen om aftenen, og mens de andre kystfiskerlejer langs den jyske vestkyst blev nedlagt, har Thorupstrand igennem alle årene formået at fastholde et økonomisk bæredygtigt fiskeri. Det er lykkedes ved at specialisere sig i såkaldt energi-let højværdifiskeri, det vil sige skånsom fangst og daglig landing af helt frisk fisk, som opnår de højeste priser på det europæiske marked for gourmetfisk. Fiskeriet er dog blevet voldsomt presset af de sidste fem års drastiske nedskæringer i torskekvoterne.

Det sidste tiltag er, at staten fra og med nytår 2007 har omdannet de danske partsfiskeres ret til havets fisk til privat, omsættelig og pantbar ejendom. Før havde alle med del i en båd også ret til deres del af fiskekvoterne, der blev nyuddelt hvert år. Nu er fiskekvoterne blevet en privat ejendom, som på blot to år er steget med 1.000 pct. i værdi, fordi risikovillig kapital ønsker at opkøbe kvoterne. Dette er allerede sket med størstedelen af kvoterne. Investorerne er således i gang med at erstatte partsfiskerflåden med få, store trawlere, der gerne bemannes med lønarbejdere - i stigende omfang fra de baltiske lande. Sidstnævnte har betydet, at stadig større dele af kvoterne bliver samlet i koncerner, der erstatter det danske partsfiskeri på de lyseblå garn- og snurrevods både med industrielt organiseret trawlfiskeri.

Fiskerne i Thorupstrand har som modtræk stiftet et kooperativt kystfiskerlaug, der opkøber kvoter, som medlemmerne af lauget årligt fordeler imellem sig. Disse kvoters værditilvækst forbliver laugets fælles ejendom og kan ikke fjernes fra Thorupstrand ved udefrakommende opkøb. Man er som partsfisker personligt medlem af lauget uanset, om man samtidig er medejer af en båd eller ej. På den måde har fiskerne i fællesskab sikret, at kvoterne er knyttet til stedet og står til rådighed for de unge og for de kommende generationer, der vil drive fiskeri fra Thorupstrand.

Fiskeriet i Thorupstrand rummer både et stort potentiale til yderligere udvikling og en række problemer, som der er behov for at få løst. Et stort problem er, at der ikke findes særligt mange bådebyggere, som formår at bygge de særlige klinkbyggede egetræsbåde, der er robuste nok til at kunne tage turen gennem brændingen og sammenstødene med revlerne. Potentialerne er samtidig åbenlyse. Udover at fiskeriet er økonomisk bæredygtigt, rummer det en unik historie med et markant oplevelsesøkonomisk potentiale. Thorupstrand er nær ved det eneste sted i Skandinavien, hvor man stadig fisker på denne måde, og kombinationen af gammel fangstmetode og økonomisk bæredygtigt erhverv, gør stedet både attraktivt og robust i forhold til turisme.

Det er her netværket med de tre kystfiskerlejer bliver relevant. Med afsæt i det kooperative kystfiskerlaug er de tre fiskerlejer gået sammen i et netværk og har fordelt rollerne mellem sig: Thorupstrand skal fortsat eksistere som et aktivt kystfiskerleje med en begrænset turisme. I Slettestrand vil man opbygge et kystkulturcenter, hvis centrale aktivitet bliver et bådebyggeri, med tilknyttede udstillinger, genanvendelse af restaurerede kystbåde, bygning af nye havbåde til fiskerne og publikumsorienterede aktiviteter. Takket være Realdania og ebh-fonden er man godt på vej med at skaffe økonomisk grundlag for opførelsen af bådebyggeriets værftsbygninger og landingspladsens spil anlæg. Endelig er Lildstrand udset til at udvikle en turisme omkring kystfiskeriet, blandt andet ved at tilbyde turister fisketure og andre former for sejlads med kystbåde.

Initiativgruppen, som består af borgere, virksomheder, foreninger og fonde, arbejder samtidig på at etablere udsalgssteder i de danske storbyer, hvorfra dagsfrisk fisk kan sælges direkte til forbrugerne. Hermed vil en central del af værditilvæksten ved fisken tilfalde fiskerne – en tilvækst som vil blive endnu større, hvis det samtidig lykkes at knytte en oplevelsesøkonomisk vinkel til fisken og dens oprindelse i kystfiskeriet.

Læs mere om arbejdet på: www.havbaade.dk

Artikel om kystfiskerlauget:

http://www.fiskerforum.dk/erhvervsnyt/2007/012207_kystfiskerlaug_thorup_strand.asp

Netværkslandsbyer

Netværket mellem de tre kystfiskerlejer er stadig i opstarten, men det eksemplificerer muligheden for at løfte blikket fra den enkelte landsby og i stedet at overveje muligheden for nye funktionelle og på sigt også identitetsmæssige sammenhænge.

Udgangspunktet for etableringen af netværket er det aktive fiskeri fra Thorupstrand. Uden det ville bådebyggeriet i Slettestrand og turismesejladsen fra Lildstrand ikke være muligt, idet det er fiskeriet, som skaber grundlaget for at fastholde nybygning og vedligeholdelse af de særegne kystbåde. En central erfaring er således, at lokalisering af en økonomisk bæredygtig aktivitet er et godt udgangspunkt for at opbygge et netværk. Herefter kan man fokusere på, hvad der kan være af afledte aktiviteter i forhold til underleverandører, aftagere og ikke mindst kulturaktiviteter og oplevelser, der kan have potentiale i forhold til både turisme og bosætning.

I eksemplet med Thorupstrand, Slettestrand og Lildstrand er kulturarven et centralt element. Dels fordi den særlige fangstmetode med kuttere, der fisker fra stranden, har eksisteret i mange år, dels fordi netværket er baseret på en følelse af historisk sammenhørighed og kæpestrid de tre fiskerlejer imellem. Skal et netværksinitiativ enten opstå nedefra eller i et samarbejde mellem kommune og lokale aktører, vil det formentlig ofte være en fordel at bygge på en fornemmelse af, at man deler historie.

I det store perspektiv er der tale om en gendigtning af den traditionelle arbejdsdeling mellem land og by. Den historiske relation mellem landdistrikternes primærnæringer og byernes forarbejdningsindustri er her forskubbet, så landdistriktet har tilegnet sig en større del af især den oplevelsesøkonomiske værditilvækst.

Fortidens potentiale

Kulturarv som udviklingsressource

Kornsiloer, firelængede bondegårde, mejerier, herregårde, voldsteder, udskiftningslandskaber, teglværker og kontorbygninger fra 1950'erne. Et hvilket som helst sted rummer kulturarv, den kan være idyllisk, pittoresk og lidt fortærsket, den kan også være grim, rodet og mindre fascinerende. Det væsentlige er ikke nødvendigvis, hvordan den ser ud, hvor gammel den er, eller om den er fredet. Det centrale er derimod, hvordan kulturarven bliver sat i spil i forhold til nutidens behov og fremtidens drømme. Hvordan italesætter man kulturarv som en udviklingsressource? Hvordan motiverer man ejere og interessenter til at betragte kulturarv som en mulighed snarere end en begrænsning? Og hvordan skaber man en fornuftig balance mellem turismens nydelse og det daglige livs praktiske behov?

I denne artikel sætter vi fokus på tre yderområder, hvor kulturarv har dannet fundament for nytænkning og virket som udviklingsressource for både bosætning og turisme; det drejer sig om henholdsvis Hamningberg i det nordøstligste Norge, Hälsingland i det midterste Sverige og Furillen på Gotland i Sverige.

Den vanskelige balance mellem dagligliv og turisme

Hamningberg, Norge

Man kan ikke komme længere mod nordøst i Europa. Efter Hamningberg ligger Barentshavet, Nordpolen og store rige fiskefelter. Fisken var selve grunden til, at der opstod en bygd ved Hamningberg, men teknologien voksede fra den lille havn, og da stortinget i 1960'erne valgte at satse på den større havn i Vardø 40 kilometer mod syd, var fraflytningen uundgåelig.

I dag ser Hamningberg dog på ingen måde efterladt ud. De 65 huse, hvoraf de fleste er bevaringsværdige, handles til stadigt højere pris, og samtidig oplever stedet en kraftigt voksende turisme. Naturen, de gamle huse, det rolige liv i bygden og ikke mindst den unikke placering på det nordøstligste punkt i Europa fascinerer mange, særligt fordi stedet ikke er kommercialiseret som Nordkap længere mod vest. I de kommende år vil denne turisme tage endnu mere til. Den nationale turistvej i Norge vil få endepunkt i Hamningberg og dermed bringe mange flere turister til. For at omsætte denne voksende turiststrøm til lokal udvikling har

fylkeskommunen sammen med en lang række lokale interessenter igangsat projektet Hamningberg - med varsomhet som forutsetning, der har som mål at skabe balance og synergi mellem turismen og hverdagslivet i bygden.

Et af initiativerne i projektet er rigmanden Stein Inge Riises hotelprojekt. Riise har opkøbt den gamle brygge, to pakhuse og en række fiskerhuse. Her indretter han hotel, restaurant og mødefaciliteter og vil i fuldt udbygget stand kunne tilbyde cirka 50 sengepladser. Hotellet vil tilføre stedet en række funktioner, som de lokale også vil have glæde af. En sal hvor man kan holde møder og fester, en restaurant og mulighed for at indkvartere venner, hvis man ikke har plads nok selv. Samtidig vil det dog også påvirke området markant – ofte vil der være flere turister end lokale i bygden. For at balancere denne udvikling har man derfor også iværksat en række initiativer, der er rettet mod det daglige liv i Hamningberg. Bygden vil blive gjort fri for turisternes biler, bygdens lille havn vil blive uddybet til glæde for de lokale fritidsfiskere, og de lokale kan få økonomisk og rådgivningsmæssig støtte til at istandsætte deres hus eller etablere have og gærder, som de så ud, da bygden var beboet hele året.

Læs mere om projektet Hamningberg - med varsomhet som forutsetning på:
www.ffk.no/prosjekter/hamningberg/default.aspx

Udvikling af en regional identitet

Hälsingland, Sverige

Hälsingland er kendt for sine store bondeslotte, Hälsingegårdene. Bønderne i området tjente særligt i 1800-tallet gode penge, hvilket betød, at de havde mulighed for at bygge stort og prangende. Omkring 1.000 af disse trægårde på op til tre etager ligger i dag spredt ud i Hälsinglands landskab.

Gårdene er velbeskrevne som en del af den svenske folkekultur, en stor del er fredet, og der arbejdes på at få gårdene på Unescos Verdensarvsliste. På trods af dette har de fleste gårde dog levet et stille liv uden den store turistmæssige opmærksomhed. I forbindelse med Leader+ programmet Intryck Hälsingland forsøger man at ændre dette. Nu skal gårdene frem i lyset og forandres til en udviklingsressource for hele regionen.

Udover forsøget på at få Hälsingegårdene på Verdensarvslisten rummer indsatsen også en rådgivningstjeneste, hvor en antikvar sammen med en virksomhedsrådgiver udarbejder en samlet bevarings- og forretningsplan for de gårdejere, som har lyst til at åbne deres gård for publikum. Med rådgivningstjenesten løftes ansvaret for den svære balance mellem bevaring og udvikling væk fra den enkelte gårdejers skuldre. Det konkrete resultat er, at der i dag er mere end 40 gårde, hvor man kan overnatte, spise mad eller blot besøge.

Det afgørende ved projektet er ikke så meget de arbejdspladser, som genereres fra de enkelte gårde - antallet er pt. forsvindende lille. Projektets vigtigste betydning er formentlig, at gårdene er et centralt led i udvikling af en samlet identitet og et brand for Hälsingland, hvilket

kan have stor indflydelse på at området kan tiltrække ny bosætning og udvikle en stadigt givtigere turisme. Identitetsudviklingen har dog også en bagside. I en rapport fra Riksantikvarieämbetet i Sverige kritiseres Intryck Hälsingland for at satse for meget på den historiske tradition, og for at give for lidt opmærksomhed til integration og mangfoldighed.

Læs mere om Hälsingegårdene: www.halsingegardar.org/index.html

Læs kritikken af Intryck Hälsingland (s. 389ff): www.regeringen.se/sb/d/8299/a/85168

Fra grim industri til designhotel

Furillen, Sverige

På den fire kvadratkilometer store ø Furillen nordøst for Gotland har stenindustrien i århundereder været toneangivende. Men for 35 år siden blev der sat punktum for den æra – kalkstensbruddet blev nedlagt for herefter at blive forladt.

Således skulle øen ligge hen uden ny funktion indtil den dag, hvor fotografen Johan Hellström fra Göteborg opdagede det gamle stenbrud og øjnede mulighederne og de uudnyttede potentialer ved de efterladte rå industribygninger. Han solgte alt hvad han ejede og flyttede sammen med kone og børn til det afsides kalkstensbrud, hvor han omdannede den tomme industriruin til et lækkert og trendy designhotel. I forhold til kulturarv er designhotellet specielt interessant, fordi det er forankret i en bevidst strategi om at vende de negative forestillinger om stedet til noget positivt. Inspirationen var blandt andet det berømte ishotel i Jukkasjärvi i det nordligste Sverige, hvor den eneste ressource på stedet – is – er blevet udgangspunkt for

og selve byggestenen i et helt unikt hotel. Både ishotellet og Furillen er udtryk for en turisme, hvor hotellet i sig selv bliver den oplevelse, man rejser efter. Furillen ligger ikke specielt centralt for en rundtur på Gotland, og selv om der er mulighed for golf tæt på, er det snarere hotellets arkitektur, design, historie, dets ro og placering i landskabet, der tiltrækker gæsterne. På sin vis kan man betragte det som en opdatering af 1800-tallets store badehoteller, der også kombinerede luksus og naturoplevelse.

Oprindeligt så Johan Hellström ikke et hotel for sig, men snarere rammerne til et miljø, der kunne danne baggrund for fotooptagelser. Der gik dog ikke lang tid, før den stigende interesse for stedet fik ideerne om et hotel til at udvikle sig. Men på trods af at de gamle rå bygninger i dag rummer moderne hotelfunktioner, mindes man overalt om stedets oprindelige funktion gennem elementernes referencer til industrihistorien. Eksempelvis er en tunnel under det gamle industriområde indrettet som café, og udenfor kan man gå på opdagelse i det store industrilandskab. Alt sammen iscenesat i kombination med moderne kvalitetsdesign. Det er således ikke det klassiske krav om historisk autenticitet, der udgør værdinormen på Furillen. Det er i stedet den kreative leg med at blande nyt og gammelt for på den måde at sætte scenen for nye fortællinger i det gamle kalkstensbrud.

Besøg hotellets hjemmeside: www.furillen.nu

Råd for kulturarvens udvikling

De tre eksempler afspejler, at tilgangen til kulturarven som udviklingsressource kan variere alt efter kontekst.

I eksemplet fra Hamningberg er den centrale problematik balancen mellem turisterne og lokalbefolkningen. En problemstilling, som er kendt alle steder, hvor et lille samfund pludselig konverteres til en kendt turistdestination. Det interessante ved Hamningberg er, at man i ét greb forsøger at få udviklet turismen, så den skaber arbejdspladser, og samtidig udvikler lokalmiljøet, så det bliver mere robust. Metoden til at udvikle et sådant greb er dialog med de forskellige interessenter og en analyse af forholdet mellem de forskellige former for aktivitet, som et sted rummer.

Hvor man i Hamningberg forsøger at kontrollere turismen, så ønsker man i Hälsingeland at få løftet kulturarven frem og få tiltrukket endnu flere turister. Det centrale greb her er på den ene side forsøget på at få anerkendelse af UNESCO, og derigennem international omtale, og på den anden side at gøre kulturarven tilgængelig via rådgivningstjenesten. Til disse to afgørende aspekter – omtale og tilgængelighed – kommer selvfølgelig selve bevaringen, der også er en del af rådgivningstjenesten.

Hvor eksemplerne fra Hamningberg og Hälsingland begge bygger på en allerede anerkendt kulturarv, så bygger Furillen omvendt på en historie, som knapt nok er blevet anerkendt som kulturarv. Eksemplet er symptomatisk ved, at det typisk er udefrakommende, der iværksætter disse nybrud, hvor et udsædelt eller overset miljø løftes op og fremhæves som kulturarv. Måske kunne det være en idé at arbejde systematisk med dette udefrakommende perspektiv for at overkomme den hjemmeblindhed, der gør, at man overser de uudnyttede stedbundne ressourcer.

En måde at gribe arbejdet med kulturarv mere strategisk an kunne være at nedsætte et råd, der har til formål at udvikle den lokale kulturarv. Rådet skulle ud over traditionelle kulturarvsfaglige kompetencer inddrage personer fra det kulturelle og erhvervsmæssige liv – de interessenter som er potentielle aftagere af kulturarven. Med en rådgivningstjeneste som i eksemplet fra Hälsingegårdene kunne rådet agere proaktivt ved at opfordre og rådgive iværksættere om, hvordan de kan udnytte den fortælleværdi, der ligger i den lokale kulturarv. For at bryde vanetænkningen kunne de derudover invitere udefrakommende kunstnere og kulturarvseksperter til at pege på de steder, som de finder interessante, og sammen med dem lave en kortlægning af steder, der rummer et udviklingspotentiale.

Hvad enten man nedsætter et råd eller ej, er det centralt at udvikle en tilgang til kulturarven, hvor man ikke forsøger at kopiere allerede kendte kulturarvssteder som Dragør, Skagen eller Fanø. Et hvilket som helst sted rummer kulturarv, som kan sættes i spil i forhold til lokale muligheder og udfordringer, men det kræver et åbent blik og evnen til at samarbejde, hvis det skal realiseres.

Tilgængelighed – iscenesættelse som strategi

Det handler ikke kun om fysisk tilgængelighed

By og land har altid suppleret hinanden. Landet har været føde- og råstofkammer, mens byen har været center for handel og administration. Denne forskel eksisterer stadig, men samtidig spiller rekreation en stadig større rolle i landdistrikterne.

At der skulle være dejligt ude på landet er ikke nogen ny idé. I 1700-tallet tilbragte borgerskabet somrene på deres landsteder, og med ferieloven i 1930'erne fik også arbejderklassen mulighed for at tage ud i sommerlandet for at opleve det smukke landskab og den friske luft. Det nye er imidlertid, at landdistrikternes herlighedsværdier får stadig større økonomisk betydning i forhold til landbrug, fiskeri og råstofudvinding. Et aspekt af dette skift er, at turismen får større betydning i yderområderne, men med længere pendlingsafstande og mulighed for en bolig nummer to følger også bosætning i stadig højere grad herlighedsværdierne ud på landet.

Dette skift har afgørende betydning for det fysiske miljø, der i stigende grad skal leve op til en skønheds- og oplevelseslogik, der ikke altid harmonerer med produktionslogikken inden for særligt landbruget. En af de store udfordringer i denne transformation er den fysiske tilgængelighed til landskabet, hvor særligt marker ligger som barrierer, der begrænser adgangen til naturen. Et andet aspekt er dog også værd at hæfte sig ved, nemlig det man kan kalde den oplevelsesmæssige eller mentale tilgængelighed. Er de lokale og turisterne overhovedet klar over hvilke herlighedsværdier, der findes på egnen? Er de mange lokale historier kendte og tilgængelige for besøgende? Er de lokale kvaliteter så dagligdags kendte, at man overser, hvilket udviklingspotentiale de rummer?

Denne artikel sætter fokus på henholdsvis et belgisk og et østrigsk projekt, der med vidt forskellige greb har formået at iscenesætte lokale stedbundne potentialer og derved gjort dem til udviklingsaktiver.

Skoven set fra oven

Baumkronenweg, Østrig

I den østrigske LEADER+ udkantsregion Sauwald, der grænser op til Tyskland, har man valgt en alternativ strategi for at sætte fokus på området store skove. På initiativ af den lokale iværksætter Johan Tuft har man etableret en 500 meter lang gangbro, der krydser frem og tilbage mellem trækroneerne. Broen, der er opbygget af 25 kilometer træstammer fra området, 'svæver' således mellem 10 og 24 meter over jorden, og iscenesætter landskabet på ny og fascinerende vis.

Broen har fra starten været tænkt som hovedattraktionen i en oplevelses- og læringspark, hvor viden om træer og skove bliver formidlet til skolebørn og turister. Således tilbydes en lang række guidede ture af forskellig varighed og en gang årligt arrangeres den store ungdoms-skov-dag. På trods af en entre på 6 euro har Baumkronenweg vist sig at være yderst populær og kunne i september 2007 fejre besøgende nummer 500.000 siden åbningen i juni 2005.

Skoleklasser har mulighed for at overnatte i det tilhørende vandrehjem, der består af en række langhuse i træ, hvor op til 36 personer kan overnatte. Senest er det også blevet muligt at leje værelser for private, idet der er blevet åbnet et trækronehotel bestående af fem hytter, der er bygget i ti meters højde. I følge non-profitorganisationen Baumkronenweg, der ejer og driver parken, er parken også et oplagt sted for virksomheder at holde konferencer.

Projektets samlede etableringsomkostninger var på 762.000 euro, hvoraf de 300.000 finansieredes igennem EUs LEADER+ program. Fordi Baumkronenweg og resten af parken er opbygget af lokale tømrere afledte etableringen og de senere udvidelser af parken samtidig en betydelig regional merværdi.

Mere info: www.baumkronenweg.at

Mange små historier åbner landskabet

Verhalenfluisteraar (historiefortælleren), Belgien

I det belgiske LEADER+ område Limburg har man valgt at benytte moderne teknologi til at skabe en mobil kommunikationsplatform, der giver turisterne indsigt i den lokale kulturhistorie og natur. Den lille historiefortæller, der består af en GPS-modtager, en PDA (Personal Data Assistant) og et sæt hovedtelefoner, spændes fast på cykelstyret og aktiveres. Herefter bliver man guidet gennem landskabet af historiefortælleren, der både sørger for, at man kører den rigtige vej, og fortæller om de attraktioner man passerer. Historierne spænder fra oplysninger om markernes afgrøder til fortællinger om tidligere brande på bondegårde – alle historier knytter sig til det sted, man i øjeblikket befinder sig. Informationerne veksler mellem animerede videoklip med digitale guider over optagelser fra den årlige karneval til fotos af nedrevne bygninger. På en af ruterne underholdes rytteren tillige af den bevidst kitschede Radio Maasland.

Indtil videre er fem ruter på mellem 28 og 55 kilometer tilgængelige på hollandsk og den længste ligeledes på tysk. Hver rute har sit eget tema; eksempelvis kulinarisk eller lokal-

historisk tur. Udlejningen af PDA-historiefortælleren foregår gennem turistbureauet, der også udlejer cykler.

Projektet indledtes med et pilotprojekt, hvor den tekniske platform og den første rute etableredes med et samlet budget på 151.000 euro, hvoraf cirka en tredjedel stammede fra EUs LEADER+ program. Fra turistbureauets side betragtes historiefortælleren som en stor succes, og alene i denne sæson har de udlejet historiefortællerne over tusind gange - særligt den korte børnevenlige rute med animerede guider har vist sig populær.

Projektets udgangspunkt er, at Limburg-regionen i forvejen har et veludbygget net af cykelstier, som er populære blandt belgiske og hollandske turister, der derfor også er de primære brugere af ruterne. Projektet har dog også haft en del lokale brugere, og samtidig kommer cykelprojektet det lokale erhvervsliv til gode, idet historiefortællerne også viser hen til såkaldte fix-punkter, der er oplagte pausesteder med restauranter, butikker og andre servicetilbud.

For mere info se <http://www.toerismelimburg.be/exec/108625/7408/>

Find den lokale guldmine og gør potentialer til kvaliteter

Artiklens cases viser to landdistrikter, der med vidt forskellige midler har været i stand til at iscenesætte stedernes særlige kvaliteter. Baumkronenweg markerer sig som udflugtsdestination i kraft af et bemærkelsesværdigt skovturskoncept og ekstra services som undervisning og overnatning. Stien i trækroneerne fungerer som et fyrtårnsprojekt, der tiltrækker sig stor opmærksomhed, fordi det skiller sig ud. I Limburg har man i stedet for det store greb valgt en decentral strategi, hvor mange små historier popper op efterhånden, som man passerer, hvorved der tilføjes et ekstra lag til den umiddelbare oplevelse af landskabet.

Hvor forskellige projekterne end er, så bygger de på den samme grundidé om at tage fat i stedernes eksisterende kvaliteter og skabe udvikling ved at iscenesætte dem på ny vis. Baumkronenweg er et succesfuldt projekt, fordi det tiltrækker en masse turister, men det har måske sin største værdi ved at iscenesætte områdets skove på en ny og alternativ måde – både konkret og i overført betydning giver projektet en ny vinkel på stedets kvaliteter. Historiefortælleren bygger i dobbelt forstand på eksisterende kvaliteter. For det første bruger den områdets cykelstier og eksisterende cykelturisme som infrastruktur. For det andet aktiverer den de fortællinger, som er knyttet til stederne, men som ikke er tilgængelige, med mindre de bliver aktivt formidlet.

I byer som Skagen og Møgeltønder er de stedbundne kvaliteter åbenlyse. Men rummer alle steder ikke potentielle kvaliteter? I den foregående artikel var der fokus på Ishotellet i Nord-sverige og designhotellet Furillen, som ligger i et nedlagt kalkstenbrud. Ingen af de to steder

rummer klassiske herlighedsværdier, men gennem iscenesættelse er henholdsvis is og nedlagt industri blevet forvandlet til lokalt guld.

Måske er der her noget at lære for de dele af landdistrikterne, som ikke allerede er på listen over lækre rekreationsdestinationer. Find og definer de lokale særtræk, betragt dem som udviklingspotentialer, og find ud af hvordan de kan iscenesættes, så potentialerne bliver tilgængelige som alment anerkendte kvaliteter. Hvordan kan flade marker, bondegårde fra andelstiden og nedlagt fiskeindustri blive til lokale guldminer på linje med Råbjerg Mile i Nordjylland og træskibsmiljøet i Svendborg?

Slow Cities – i kontrast til storbyernes fart

”Festina lente” – historien om at skynde sig langsomt

Drømmen er en by, hvor borgernes livskvalitet er i centrum. En by, der er bæredygtig i bredeste forstand – socialt, miljømæssigt og økonomisk. Midlet er en dagligdag, som udspiller sig i et langsommere og mere eftertænksomt tempo, ikke fanatisk eller frelst, men opmærksomt på æstetik, nydelse, livskvalitet og miljø. Byen skal kunne modstå fristelsen til at hoppe på den første udviklingsidé, blot for at kunne ligge i samfundets overhalingsbane. I stedet skal udviklingen være baseret på en grundig selvrefleksion; det handler om Festina Lente – man skal skynde sig langsomt.

Titlen Slow City er ikke alene forbeholdt byer i landdistrikter, men er interessant i forhold til landdistrikter, fordi den sætter fokus på en række af de kvaliteter, der findes på landet, og fordi det primære fokus ikke er vækst, men kvalitet baseret på stedets eksisterende ressourcer såsom arkitektur, landskab, traditioner og ikke mindst borgerne selv.

Denne artikel sætter fokus på historien bag Slow City bevægelsen og fortæller om to byer, der på hver sin måde forsøger at udvikle byen eftertænksomt.

Bevægelsen mod nye kvaliteter i livet

Ideen om Slow City opstod i Italien, hvor borgmestrene fra fire italienske byer i oktober 1999 skrev under på en erklæring om, at de fra da af ville udvikle deres byer ud fra ideerne i det såkaldte Slow City manifest. Underskrifterne blev udgangspunkt for en bevægelse, der har som vision bevidst at dyrke kontrasten til storbyernes høje og rastløse udviklingstakt, for derved at forbedre livskvaliteten i de deltagende byer. Måden at nå dertil er en udvikling, hvor byerne modstår standardiserede og visionsløse koncepter som eksempelvis franchisebutikker, men i stedet satser på videreudvikling af lokale særegne karakteristika.

Det er kun byer med under 50.000 indbyggere, der kan blive Slow Cities – eller som det hedder på italiensk: CittaSlow. Optagelse sker på baggrund af en selvevalueringsproces, der tager udgangspunkt i 55 kriterier fordelt på seks kategorier: Gæstfrihed, miljøpolitik, infrastruktur, støtte til lokale producenter, byens netværk/IT-teknologi og borgernes bevidsthed om projektet. Efter evalueringen søger byen om deltagelse ved det nationale Slow City netværk samtidig med, at byen betaler et årligt beløb for at være medlem. Herudover besøges medlemsbyerne jævnligt af repræsentanter fra hovedkontoret i Orvieto for at sikre, at byen fortsat tilstræber at forbedre kvaliteten af bylivet. Dette afspejler, at det at blive medlem ikke skal ses som destinationen i sig selv; det er nærmere starten på en rejse mod at forbedre kvaliteten af livet for alle i byen. Som det formuleres af Giuseppe Manaserro, der er den CittaSlow ansvarlige i Bra: ”Det handler ikke så meget om, hvordan situationen er i byen på optagelsestidspunkt, som det handler om den ånd og vilje, der er til at ville gøre det bedre.”

Italienernes idé spreder sig langsomt, men sikkert til byer over hele verden. Således findes der i dag omkring 60 Slow Cities fordelt på lande som Australien, Italien, Østrig, England, Tyskland, Norge og Spanien. I Danmark er der endnu ingen Slow City, men Svendborg er langt fremme i arbejdet med at blive optaget og bliver formentlig den første danske by i det internationale netværk.

Slow City bevægelsen virker således livskraftig og fortsætter med at ekspandere. Herudover står bevægelsen ikke alene, men er tæt knyttet til en anden særdeles livskraftig bevægelse, der har sit udgangspunkt tilbage i 1986, hvor der blev fremlagt planer om at opføre en McDonald's restaurant ved den spanske trappe i Rom. Reaktionen herpå blev, at ildsjælen Carlo Petrini startede det, der senere fik navnet Slow Food; en international bevægelse der har hovedkontor i den norditalienske by Bra.

Se Slow Cities charter: www.cittaslow.org.uk/images/Download/cittaslow_charter.pdf

At værdsætte traditioner og kvalitet

Bra, Italien

Beliggende i det rige Norditalien mellem Milano, Torino og Genova er Bra ikke ligefrem den yderste italienske udkant. Byen med cirka 30.000 indbyggere har dog oplevet sin del af de-industrialiseringen, og selv om den har et svagt stigende befolkningstal, har den problemer med at skaffe nye arbejdspladser – flere og flere starter bilen og kører til Torino for at arbejde.

Tidligere rummede byen blandt andet en stor skoindustri, men i dag er det slow bevægelsen, som er den højest profilerede virksomhed i byen. Udover det internationale hovedkontor for Slow Food har bevægelsen tillige sin egen restaurant i byen, og i den lille by Pollenzo, fem kilometer fra Bra centrum, åbnede University of Gastronomic Science i 2004. Universitetet har som mål at videregive Slow Foods ideer til dem, der i fremtiden skal arbejde med og forvalte rammerne for vores mad. Kort fortalt er Slow Foods ideer forankret i en grundlæggende holdning om, at alle har en fundamental ret til god mad. I udgangspunktet er god i høj grad forstået som lokal mad produceret på baggrund af lokale traditioner og af små lokale producenter – fjendebillede nummer ét er McDonald's og andre masseproducerede og standardiserede varer. Med tiden har den miljømæssige dimension dog også fået stor betydning, således at der er fokus på årstidens lokalt producerede råvarer, på at bevare diversiteten i råvarer og i de hele taget på, at god mad er mad, der er produceret med minimal miljøbelastning.

Udover at være hjemby for Slow Foods hovedkontor var Bra også en af de byer, der grundlagde Slow City bevægelsen. Dermed var byen med fra starten, da Carlo Petrini sammen med de fire borgmestre udvidede ideen om at spise og drikke godt til en meget bredere diskussion om hele den måde, vi lever vores liv på, samt de omgivelser vi lever i.

I Bra har der siden været fokus på at få gjort den indre by bilfri, at fremme bæredygtig transport – blandt andet via bycykler – og at sikre god mad til skolebørn. Skolemadsordningen er selvfølgelig udviklet i samarbejde med Slow Food. Gode offentlige rum har også været i fokus; blandt andet har en række af byens blomsterhandlere adopteret dele af det offentlige rum og sørger for at passe og pleje blomsterne på den centrale gågade.

Som det fremgår, er Slow City i Bra ikke nogen rent faglig disciplin for fysisk planlægning, det er i højere grad et forsøg på at formulere en samlet udviklingsfilosofi for byen. På sigt er det også målet, at det er en folkelig selvopfattelse, der samler borgere, erhvervsliv, politikere og embedsværk.

Et godt sted at leve – et godt sted at besøge

Ludlow, England

Den 24. november 2003 fik den sydvestengelske by Ludlow, med 10.500 indbyggere, som første ikke-italienske by titel som Slow City. Byen, som ligger tæt på Wales i et af de tyndest befolkede områder i England, blev optaget efter en to år lang forberedelsestid, som var blevet igangsat af det lokale Agenda 21. De havde i 2001 taget initiativ til et offentligt møde, hvor man diskuterede ideen om medlemskab. Opbakningen var stor både fra fremmødte borgere, handelskammer, bystyre og distriktsråd, hvorfor konklusionen blev, at man skulle gå videre med en ansøgning.

Ludlows Citta Slow-projekt er meget fokuseret på byens historie. Byen har mere end 500 bevaringsværdige bygninger og ønsker at basere den fremtidige udvikling på byens historie som håndværks- og markedsby. Som kommunen skriver på sin hjemmeside: "(...)our bakers make bread the old way, the traditional way. Local animals are raised and butchered locally with an eye for flavour and for quality, not just grown and sold for a quick profit". Udover den livskvalitet dette giver indbyggerne i dagligdagen, tiltrækker den historiske og charmerende by samtidig mange turister, hvilket betyder meget for byens økonomi. I tråd med filosofien i Slow City ønsker man at omfatte disse turister med gæstfrihed, eller som det formuleres: "Visit Lodlow and you will be treated as a temporary resident".

På trods af det historiske fokus er det vigtigt for Ludlow at understrege, at den nye status som Slow City ikke betyder, at byen er gået i stå. Som modvægt til det historiske fokus har man sammen med byens unge lavet en state-of-the-art skaterbane. Derudover har man et

stort fokus på at have en moderne gastronomisk madprofil, og byen var indtil for nylig den eneste engelske by i et landdistrikt med tre Michelin restauranter – en af dem endda med to stjerner.

Ludlow er således også engageret i Slow Food bevægelsen, som blandt andet konkret har hjulpet med at igangsætte en produktion af Perry Pears – en traditionel cider-lignende drik lavet af pærer. Herudover er byen ramme for det nationale Slow Food kontor.

I forhold til miljø har man i udkanten af byen etableret en 'Eco Business Park', som er en miljøvenlig forretningspark, hvor hele området serviceres af bybusser, og alle bygningerne er konstrueret ud fra en miljømetode (BREEAM) med det formål at reducere drivhusgasser med op til 50 pct. sammenlignet med konventionelle bygninger. På den måde ønsker man at sætte standarder for best-practice indenfor bæredygtighed.

Læs mere om Ludlow: www.cittaslowludlow.org.uk

Processen må ikke gå i stå

I forhold til landdistriktsudvikling er Slow City som tidligere nævnt interessant, fordi det er en måde at udvikle en by med udgangspunkt i de stedbundne ressourcer - såsom historie, natur, traditioner og borgere. Slow City kan på den måde ses som en modstrategi til at tænke udvikling som et mål i sig selv. Mange af tiltagene er måske ikke revolutionerende – det er ikke første gang, man har diskuteret trafikfri midtby, borgerinddragelse og støtte til lokale producenter. Det mest nyskabende er formentlig, at det er lykkedes at samle en række af de nyorienteringer, som er introduceret gennem de sidste 20-30 år, til et begreb, der kan have folkelig gennemslagskraft.

Udviklingsmæssigt er optagelsen til Slow City en måde at sikre selvrefleksion i en by og kommune. Hvilken situation står vi i, hvilke kvaliteter har vi, hvordan skal de udvikles og ikke mindst hvem skal de udvikles for? Optagelsesprocedurer er efterhånden alment anerkendt som et middel i byplanlægning. Optagelse til OL, EXPO, VM med flere kræver mange års dybdegående selvanalyse, før det overhovedet er muligt at ansøge. Slow City optagelsen er skalamæssigt på et helt andet niveau, men indeholder alligevel potentialet til, at ansøgningsprocessen kan rumme en kollektiv selverkendelse, der kan føre til nybrud i byens selvopfattelse og i den kommunale planlægningspraksis. Efterfølgende kan optagelsen føre til, at bystyret får mod til at sige nej til dårlige projekter, hvis disse ikke er i tråd med de besluttede retningslinjer om den samlede kurs for byens udvikling.

Det modsatte kan dog også ske. Trods alle forsikringer kan der være en risiko for, at byen kommer til at hvile på laurbærrene i stedet for kontinuerligt at forny og videreudvikle ram-

merne for det gode liv. Kunsten er således på den ene side ikke at tænke bevægelsen som endnu et koncept for en nostalgisk, bevarende byplanlægning, og på den anden side ikke at se det som en medalje, men i stedet som en proces, hvor stedet udvikles i balance mellem netop det moderne og det traditionelle.

Det centrale, som står tilbage i forhold til projekt Mulighedernes Land er, at Slow City er formuleret i forhold til mellemstore byer, mens Mulighedernes Land primært har fokus på landsbyer og småbyer. Hvordan oversætter man erfaringerne fra de mellemstore byers kompleksitet til landsbyernes mindre verden? I mange sammenhænge opfattes landsbyernes mere eftertænksomme tempo som noget negativt – der er kedeligt, og der mangler oplevelser og overraskelser. I de mellemstore byer er der typisk et udbud af hoteller, restauranter, cafeer samt offentlige institutioner, der kan være udbydere af slowness. Hvordan overføres dette? Og hvem er målgruppen? Eksisterende beboere? Nye bosættere? Turister? Erhvervsliv? Er man nødt til at arbejde med filosofien i forhold til en hel kommune, hvori blandt andet landsbyer indgår som dele?

Ung på landet – udvikling med og for unge

Alderen trykker

Gennemsnitsalderen sniger sig langsomt opad i takt med, at de unge flytter til de større byer for at søge uddannelse og arbejde eller for at møde andre unge og måske finde en kæreste. Og det er de færreste unge, der vender tilbage. Landdistrikterne har som følge af centraliseringen af viden i byerne, arbejdspladser og kultur mistet meget af sin charme – set med de unges øjne.

Kort sagt: Unge mennesker er en knap ressource i landdistrikterne. Og de unge der er, deltager sjældent i udviklingen af lokalsamfundet. Det er ikke miniskirts, hængerøvsbukser og Ipods, der dominerer billedet til møder i landsbyrådet, og det er ikke ungdommen, der går forrest i den Lokale Aktionsgruppe.

Hvad gør man i de områder, der ikke kan tilbyde de unge, det de vil have? Skal man acceptere, at ens lokalområde langsomt udvikler sig til et olde-kolle, som naturligt afvikles i takt med, at befolkningen aldres? Eller skal man forsøge at styrke de unges tilhørsforhold og give dem gode oplevelser i lokalområdet, så de måske en dag får lyst til at vende tilbage? Hvordan gør man det? Og hvordan får man de unge til at deltage i udviklingen af lokalsamfundet?

Denne artikel sætter ved hjælp af to eksempler fokus på, hvordan unge kan blive aktive medspillere i landdistriktsudviklingen. Det ene er et planlægningsforsøg med unge i den østrigske region Eferding. Det andet er et surfer-udvekslingsprojekt mellem Storbritannien, Frankrig og Irland.

Unge planlægger deres egne mødesteder

Eferding, Østrig

I Eferding-regionen i det nord-vestlige hjørne af Østrig besluttede den Lokale Aktions Gruppe (LAG) sig for at give de unge en aktiv rolle i planlægningen og udviklingen af regionen. Resultatet er otte nye 'hænge-ud-steder' – lige fra udendørs dansesal og beachvolleybane til catwalk-scene tværs over en flod og 'siddeplatform' i en lysning i skoven. Alle stederne er udpeget, planlagt og udformet af unge, for unge.

Eferding er et landdistrikt, men ligger bare 25 kilometer fra Østrigs tredje største by Linz, med 180.000 indbyggere. Da Eferding ikke har nogen store industrier eller arbejdspladser, pendler de fleste beboere til arbejde i Linz eller den anden større by Wels, der ligger 45 kilometer væk. Det betyder, at mange af regionens beboere har deres daglige gang og sociale liv i de nærliggende større byer. Som projektleder fra Eferdings Leader+ kontor Gerlinde Grubauer udtrykker det, er Eferding 'blot det sted, man har sin seng'. Dette gælder ikke mindst for de unge, som måske ikke i lige så høj grad som de voksne og ældre, sætter pris på Eferdings skønne natur og landskaber. De unge tager i fritiden ind til Linz, som er let at komme til med bus, tog eller på cykel.

Det var denne situation, der fik den Lokale Aktions Gruppe (LAG) i Eferding til at stille sig selv spørgsmålet: Hvordan kan vi få de unge til at bruge deres lokalområde og deltage i udviklingen af det? LAG'en fandt ud af, at der helt konkret manglede steder, hvor de unge kan hænge ud og møde hinanden. Steder som ikke er en spillehal eller café, hvor man skal betale for at

komme ind eller opholde sig. Det ledte til projektet Teens open spaces, som går ud på at lade unge selv vælge, planlægge og udforme deres mødesteder.

LAG'en i Eferding tog kontakt til områdets skoler, ungdomsorganisation og etniske foreninger og fik 150 unge i alderen 13-19 år med på ideen om at være med i planlægningen af deres egne steder. De unge blev organiseret i ti lokalgrupper, som alle gik en tur i deres lokalområde sammen med en landskabsarkitekt for at udpege steder og udvikle ideer til det ideelle hænge-ud-sted. Steder skulle være udendørs, offentligt ejet, og der måtte ikke foregå aktiviteter i nærheden af stedet, som kunne komme i karambolage med de unges udfoldelser.

Projektideerne blev udviklet og modelleret på en fælles workshop, hvor de 150 unge mødtes med politikere og embedsfolk fra kommunen, repræsentanter fra LAG'en og et par arkitekter og landskabsarkitekter. Den fælles idéudvikling var en stor succes, fordi den gav de unge mulighed for at afprøve deres ideer hos myndighederne samtidig med at lokalpolitikere og embedsfolk mødte områdets unge og blev præsenteret for deres drømme og forventninger.

I realiseringsfasen skete der det uheldige, at der på nogle af projekterne af økonomiske hensyn blev foretaget ændringer af materialer eller udformning. Det ødelagde lidt af den gensidige forståelse og respekt, der eller var blevet opbygget på workshoppen. Men justeringerne har ikke ændret ved, at de unges nye hænge-ud-steder er en succes. Symptomatisk for ungdommen er, at det ikke er de unge, der var med i planlægningen, der bruger stederne mest i dag. Til gengæld er andre unge kommet til og har tilsyneladende overtaget og tilegnet sig stederne som deres egne.

Flygtighed er en præmis, når man arbejder med unge, mener LAG'en i Eferding, der i øvrigt er meget tilfreds med projektets resultater. De fremhæver især den erfaring, de unge har fået med sig fra workshoppen med politikerne. Det har givet de unge en fornemmelse af, at man kan påvirke udviklingen af det samfund man lever i ved at deltage og gå i dialog med myndighederne.

Udfordringen i dag, set fra LAG'ens side, er at sikre, at de lokale myndigheder vedligeholder og renholder stederne, som hurtigt bliver fyldt med affald. Det kan være svært at fastholde kommunens interesse og ansvarsfølelse for projektet, nu hvor hovedbegivenheden med at etablere stederne er afsluttet.

Læs mere om Teens Open Spaces: www.teensopenspace.at

Ungt, internationalt surfermiljø styrker lokaludvikling

Storbritannien, Frankrig og Irland

Områderne North Devon i Storbritannien, Bretagne i Frankrig og Donegal i Irland ligger alle relativt afsondret geografisk og oplever typiske udkantsproblematikker i forhold til unge: Få uddannelses- og jobmuligheder, geografisk isolation, mangel på motivations- og inspirationskilder og deraf afledt lavt ambitionsniveau og stor andel af unge, der flytter til byen.

Alle tre områder er samtidig populære feriesteder med kyststrækninger ud til Atlanterhavet, kendt for sine store surfervenlige bølger. Og i alle tre områder findes et voksende surfermiljø og en dedikeret interesse for udvikling med udgangspunkt i kystmiljøet. Disse fælles betingelser ledte til en integreret strategi for surfporten, der forbinder sociale, miljømæssige og økonomiske mål på tværs af de tre lande. Projektet hedder Trisurf.

Ideen til Trisurf opstod hos North Devons LAG, efter offentliggørelsen af en regional undersøgelse i 2003, der viste at surfindustrien i det sydvestlige England årligt indbringer 64-100 millioner pund og beskæftiger mere end 2.000 personer. Presset af et behov for at gøre noget for de unge og inspireret af de lovende tal besluttede North Devon's LAG sig for at etablere et tværnationalt samarbejde med Bretagne og Donegal med udgangspunkt i surfporten. Målsætningen er at skabe flere muligheder for de unge gennem at styrke surfbranchen.

Projektet begyndte i april 2005 med en surfkonkurrence i North Devon. Unge mellem 12 og 16 år blev rekrutteret fra områdets skoler og seks unge surfere kvalificerede sig til at deltage

i den første udveksling i Donegal i Irland. De seks unge deltog i en teambuilding-dag, hvor de blandt andet fik undervisning af en lokal, tidligere professionel surfer. Udvekslingsforløbet i Irland varede en uge og bestod af fælles surfundervisning, kurser om sikkerhed og miljø og besøg i de irsktalende områder i det nordlige Donegal. Flere udvekslingsbesøg har siden fundet sted og programmet er blevet udvidet med undervisning i blandt andet sprog, turisme, fitness, musik og kunsthåndværk.

North Devon har som initiativtager oplevet de største effekter af projektet. Her har surf-skolerne modtaget supplerende støtte fra Awards 4 All til blandt andet kurser i livredning og surfteknikker og kørekort til minibusser. Alt i alt har det givet et betydeligt løft til surfbranchen og åbnet nye muligheder for de unge i regionen. Ifølge forældre i området, har surfaktiviteterne givet de unge succesoplevelser, gjort dem mere selvsikre og generelt øget deres engagement og ambitionsniveau. Samtidig har projektet givet anledning til nye samarbejder mellem frivillige surfklubber, surfvirksomheder, miljøorganisationer og strandsikkerhedsmyndigheder, hvilket har haft positive økonomiske effekter og styrket det lokale sammenhold.

I Donegal og Bretagne har en vigtig ambition for projektet været at øge antallet af surfere, der besøger deres områder for derigennem at styrke den lokale økonomi. North Devon er en ældre og mere moden surfdestination og kan bidrage med værdifuld viden om, hvordan man udvikler sig som destination for surfere. Undersøgelser i North Devon har blandt andet vist, at surfing har en stor betydning for fritidsbolig-markedet: 50 pct. af ejerne af en bolig nummer to i North Devon svarer, at de har investeret i ejendom direkte på grund af områdets surferlivsstil. Alle parter ser desuden en fordel i at være fælles om at udvikle de unges kompetencer og at imødegå de negative konsekvenser af surfing som affald, overfyldte strande og konflikter mellem lokale beboere og surfere.

Unge kan vise nye veje – hvis de får muligheden

Udviklingsmuligheder, anerkendelse, indflydelse og gode oplevelser er vigtige faktorer, hvis unge skal have lyst til at blive boende i, vende tilbage til og deltage i udviklingen af land-distrikterne. I eksemplerne ovenfor ses to bud på, hvordan det kan gøres. Begge eksempler har fokus på at skabe nye muligheder for de unge og give dem en succesoplevelse, som kan give dem lyst til at deltage og engagere sig. Men det er ud fra to forskellige tilgange.

I eksemplet fra Østrig er fokus rettet mod det lokale og det helt nære: Mødestedet. Her er det gennem indflydelse på den fysiske planlægning og gennem en anerkendende dialogproces, at man giver de unge en oplevelse af at blive hørt og taget alvorligt. Fysisk har projektet åbnet nye muligheder for at unge kan møde andre unge på neutral, offentlig og gratis grund. Men vigtigst i projektet er selve processen, hvor de unge oplever, at de kan have indflydelse på udformningen af deres egne omgivelser, og at de gennem dialog med politikere og embedsmænd rent faktisk kan ændre tingenes tilstand.

Et afgørende succeskriterium for inddragende projekter er, at åbenheden og seriøsiteten over for de unge bevares hele vejen gennem projektet – og videreføres i driftsfasen. Ellers kan det ødelægge oplevelsen af den gode proces og i værste fald gøde afmagten og ligegyldigheden hos de unge. I det østrigske projekt kunne man forstille sig en organisering, hvor de unge selv får midler til og deltager i ren- og vedligehold. Det kræver en stærk organisering, der kan tåle de unges flygtige tilknytningsforhold til projektet.

Trisurf har også åbnet nye muligheder for de unge, men her er det gennem kompetenceudvikling, kulturel udveksling og succesoplevelser i forbindelse med en specifik sportsgren. Projektet er anderledes bredt formuleret. Her er der fokus på at åbne og udvikle surfsporten gennem netværksdannelse, internationalisering og professionalisering. Sportsklubberne opgraderes med efteruddannelse og professionelle gæsteundervisere hentes ind som rollemodeller. De unge udgør en brik i en større integreret udviklingsstrategi – som små dynamoer i en branche med store økonomiske potentialer for hele regionen. De unge er både projektets målgruppe og medvirker samtidig aktivt til at skabe udvikling i lokalområdet.

Man skal ikke underkende betydningen af de underliggende præmisser for succes i North Devon. Der er et velvoksnet surfmiljø, som naturligt tiltrækker unge. Men den slags guldminer kan måske også findes i andre former og opdyrkes på anden vis? Mountainbiking i det kupe-rede landskab, geocatching i skoven og på heden, kitesurfing som i løbet af 3-5 år har sat tidligere ukendte danske øer og kyststrækninger på landkortet. Det er blot et par eksempler på andre mulige kilder til ungdom.

Strategierne i de to projekter – med fokus på respekt, indflydelse og nye muligheder – er måske i sig selv ikke anderledes, end de ville være i et byområde. Men netop i landområder

terne er det måske nødvendig aktivt at gå ind og skabe gode oplevelser for unge, da der ikke er samme varierede udbud af aktiviteter og fællesskaber, hvorigennem man kan opnå succes og anerkendelse. Trisurf peger desuden på potentialerne i internationale relationer, kulturel udveksling og professionalisering. Her er det med fokus på horisontale netværk mellem landdistrikter, men det kan også være vertikale netværk mellem landdistrikter og større byer, hvor de unge ofte oplever en anden type af begrænsninger for deres udfoldelsesmuligheder.

Hvad vil være den mest oplagte vej til at styrke ungdommen i dit lokalområde? Hvordan kan de unges engagement styrkes? Er der vilje til at engagere og inddrage ungdommen hos politikere og myndigheder? Og hvis ikke, hvordan kan isen så brydes? Hvilke samarbejdspartnere og netværk kan åbne nye muligheder for de unge?

Udefra / indefra – ideer på tværs af grænser

Nye øjne som udviklingsstrategi

Landdistrikter gemmer på mange stedbundne kvaliteter. Vi kender eksempler som smuk natur, fred og ro, strand og bølger, lokale produkter, landsbymiljø og sammenhold.

Guldgruben, der kan vende stagnerende kurver og skabe positiv udvikling, ligger måske bare og venter på at blive opdaget. De særlige kvaliteter, der er knyttet til yderområderne, kan være lige for næsen af os, uden at vi lægger mærke til dem og ser potentialet i dem.

Hvad gør vi, når vi ikke umiddelbart kan se det særlige ved vores egn, og hvordan aktiverer og styrker vi potentialerne, når vi har opdaget dem? Nogle gange kan det være en hjælp at hente personer ind udefra, som med et nyt blik på området kan vise nye veje fremad.

Denne artikel sætter fokus på Countryside Exchange og viser ved hjælp af en case fra Noord-Beveland i Holland, hvordan det udefrakommende blik kan være en udviklingsressource indadtil i landdistrikterne.

Countryside Exchange: En win-win situation

Konceptet i Countryside Exchange er kort fortalt, at en gruppe eksperter fra forskellige fagdiscipliner tager på en uges besøg i et lokalområde for med nye øjne at vurdere områdets udfordringer og potentialer og give anbefalinger til en udviklingsstrategi.

Countryside Exchange startede som en idé om at etablere et tværdisciplinært samarbejde mellem eksperter, der kan yde professionel rådgivning til landdistrikter. Det udviklede sig til en forening med fokus på at bevare, forvalte og udvikle kulturelle, naturmæssige og rekreative ressourcer.

Countryside Exchange er konstrueret som en win-win situation: Eksperterne indgår i et tværfagligt samarbejde hvor de, ved hele tiden at prøve kræfter med nye steder, udfordringer og fagligheder, får mulighed for at udvikle sig fagligt og professionelt. De berørte lokalområder får professionel rådgivning og en ny vinkel på deres udviklingspotentialer.

Foreningen, der står bag Countryside Exchange, råder over et bredt ekspertpanel, hvorfra medlemmer udvælges til specifikke opgaver alt efter deres kompetencer og i forhold til de spørgsmål værtsområdet stiller. Eksperterne arbejder gratis og betaler selv udgifterne til rejsen. Det eneste, værtsområderne skal stille til rådighed, er overnatning, mad og lokal transport.

Ekspertholdets opgave er at identificere udfordringerne i et lokalområde, diskutere strategier for hvordan de kan imødekommes og komme op med konkrete anbefalinger, som den lokale komité kan bruge som redskab til at styre forandringsprocessen.

En Countryside Exchange starter med at et lokalområde tager kontakt til ekspertgruppen for at arrangere en udvekslingsuge. I lokalområdet dannes der en bredt sammensat komité med borgere, embedsfolk, institutioner og andre interessenter. Komiteen formulerer på baggrund af en høring med alle aktører i området de udfordringer, som området gerne vil have hjælp til at løse. På baggrund af dette materiale forberedes udvekslingsugen og ekspertholdet udvælges, så deres viden matcher lokalområdets behov bedst muligt. Derefter tager ekspertholdet – uden forudgående viden om stedet – på besøg i værtsområdet og tilbringer en uge der for at få en fornemmelse af områdets særlige karakteristika og potentialer. Ved slutningen af ugen har ekspertgruppen formuleret en strategi for området, som typisk ser helt anderledes ud, end hvis den var blevet formuleret af de lokale med deres blik på stedet indefra.

Når ekspertholdet er taget hjem, er det op til den lokale komité at omsætte eksperternes anbefalinger til konkrete handlingsplaner og siden hen at evaluere resultaterne.

Projektet er ifølge foreningen en succes, og initiativgruppen, som fra starten rummede medlemmer fra USA og England har siden begyndelsen for 20 år siden udviklet sig til nu også at rumme medlemmer fra Canada, Holland og Tyskland. Mere end 800 eksperter har været involveret i Countryside Exchanges i over 100 lokalområder i USA, Canada, Japan og Europa.

Lokale ressourcer i nyt lys

Noord-Beveland, Holland

På halvøen Noord-Beveland i Holland sætter to amerikanere, tre briter og tre hollændere hinanden stævne i september 2003. Rammerne er et smukt naturlandskab i et landdistrikt, som ligger på en halvø med naturligt klare grænser. Årsagen er, at lokalbefolkningen i Noord-Beveland har indbudt til en uges Countryside Exchange.

Ideen om, at der skal ske noget nyt i Noord-Beveland, udspringer af et græsrodsinitiativ, som har ledt til dannelsen af en lokal komité. Komiteen ønsker nye input til, hvordan der kan sættes skub i den økonomiske udvikling på halvøen, som i en længere periode har oplevet faldende befolkningstal og stagnerende økonomi. Målet er at forbedre livskvaliteten i Noord-Beveland og samtidig udnytte og udvikle potentialerne i områdets smukke natur og landskaber.

I løbet af den uge udvekslingen varer, deltager det internationale eksperthold i rundture, diskussioner, møder og individuelle samtaler med myndigheder og borgere. Da ugen er omme, præsenterer de deres strategi og anbefalinger for lokalkomiteen, der er bredt sammensat af repræsentanter fra øsamfundet. Komiteen er ansvarlig for det videre arbejde med ekspertholdets anbefalinger.

En af udfordringerne er, at til trods for at borgerne i Noord-Beveland sætter stor pris på regionens landskab, dens ro og åbne vidder, så er det ikke noget, de er specielt stolte af

eller betragter som en ressource. På det punkt anbefaler ekspertholdet en synliggørelse og målrettet markedsføring af naturværdierne i området, og pointerer, at udviklingen skal ske på en bæredygtig måde.

Anbefalingerne har mødt bred opbakning blandt øsamfundets borgere, der har taget anbefalingerne til sig og er gået videre med at udvikle nye initiativer. Resultaterne spænder bredt: En lokal aktionsgruppe arbejder videre med at skabe sammenhæng mellem regionens landbrugshistorie og identitet. En anden har udarbejdet reklamemateriale og har bundet de mange delprojekter sammen via et nyt fælles logo for Noord-Beveland. Logo og reklamematerialet bliver formidlet via en ny hjemmeside for områdets turisme, hvor besøgende kan booke hoteller og restauranter og få overblik over områdets attraktioner. Det udefrakommende blik har også skabt øget opmærksomhed omkring områdets naturpark. Det har ledt til et nyt samarbejde mellem landbruget og naturparken, som fandt ud af, at de havde bedre muligheder for at udvikle sig, hvis de samarbejdede. I landbruget har det blandt andet ledt til eksperimenter med nye afgrøder, som efterspørges af turister og besøgende.

Projektet i Noord-Beveland var et pilotprojekt og den lokale kommune var i begyndelsen skeptiske over for, hvad udefrakommende eksperter kunne finde på at blande sig i og ændre ved. Det var den stærke entusiasme og opbakning om projektet blandt områdets beboere og ildsjæle, der gjorde, at det blev gennemført. Marieke Koot fra det hollandske Countryside Exchange fortæller, at projektet fortsat udvikler sig indefra, og pointerer, at der fortsat blomstrer nye initiativer og samarbejder frem i lokalsamfundet.

Læs mere om projektet i Noord-Beveland: <http://www.noordbevelandtoerisme.nl/>

Læs mere om det hollandske Countryside Exchange netværk: <http://www.countryside-exchange.nl>

En ny vej fremad

I eksemplet ovenfor har det udefrakommende blik givet et nyt drive, som har sat nye emner i søgelyset og samlet lokalbefolkningen om et fælles strategi- og udviklingsarbejde.

Udover de konkrete resultater har projektet haft en række afledte positive effekter i form af øget opmærksomhed og anerkendelse omkring lokale kvaliteter, styrket lokalt lederskab, øget fællesskabsfølelse og nye samarbejdsrelationer. Det udefrakommende blik har på den måde bidraget til, at der indefra er skabt en ny forståelse for de stedbunde potentialer og ressourcer.

Eksemplet fra Noord-Beveland viser, at der er mange fordele ved at arbejde systematisk med et udefrakommende perspektiv, og at det kan bruges som springbræt til udvikling indefra.

Dette perspektiv blev også diskuteret i artiklen om kulturarv: Fortidens potentiale. Her var der fokus på, hvordan det eksterne blik kan hjælpe til at overkomme en hjemmeblindhed, som kan være årsag til, at de stedbundne ressourcer ikke finder anvendelse. I Countryside Exchange-modellen er tilgangen mere bredt favnende og inkluderer alle former for stedsbundne ressourcer. Her er det udefrakommende perspektiv en vigtig brik i at arbejde strategisk med udvikling.

I områder, hvor det udefrakommende blik sætter gang i en proces eller tanker, er det dog afgørende, at der fra starten er etableret en god relation til værtsområdet og en stærk motivation blandt områdets beboere, så personer på stedet kan føre ideerne ud i livet, når de eksterne eksperter forlader området. Skal det udefrakommende blik give resultater, stiller det med andre ord krav til lokalområdet. Det handler både om samarbejde med de eksterne eksperter og om anerkendelse og åbenhed over for det nye blik.

På egen hånd – at løfte sig selv op med håret

Indbyggere som stedbundne ressourcer

EU, OECD og de fleste europæiske lande har alle igennem de sidste år ændret kurs i forhold til udvikling af yderområder. Der skal ikke længere være det samme store fokus på generelle og sektoropdelte støtteordninger såsom landbrugsstøtte. I stedet skal der investeres i konkrete stedbundne projekter, der går på tværs af mange sektorer. Det handler om at forstå og udvikle hvert specifikke sted, så dets potentiale udfoldes.

Denne artikel sætter fokus på et sådant specifikt sted. Konkret undersøges den østtyske landsby Annenwalde, som siden 1990 har oplevet en befolkningsvækst fra 85 til 106 indbyggere, hvor turisttilstrømningen i samme periode er gået fra cirka 100 til 20.000 om året, og hvor der er hele 13 virksomheder. Der er med andre ord tale om en utrolig succeshistorie, men hvordan kan andre landsbyer lære af Annenwalde?

Tilbagegang efter genforening

Annenwalde, Tyskland

Annenwalde ligger cirka 90 kilometer nord for Berlin. Det er en nogenlunde velholdt landsby med lave, gamle huse og en kirke af den berømte preussiske arkitekt Schinkel på landsbyens centrale plads. Af andre markante elementer kan nævnes et stutteri og et lille glasværk, der er åbent for besøgende. Grundet vejforholdene tager bilturen til Berlin halvanden time, og der er ingen andre større byer i nærheden, så Annenwalde fungerer ikke som pendlingsopland for større byer.

Indtil den tyske genforening i 1990 lå landsbyen i DDR. Befolkning levede af arbejdet i det lokale kollektivlandbrug eller som ansatte i det statslige supermarked Konsum. Derudover var der en håndfuld kunstnere. Turisme spillede ingen større rolle – der kom cirka 100 besøgende om året.

Med genforeningen i 1990 brød en stor del af det østtyske erhvervsliv sammen, og mange blev arbejdsløse. Særligt hårdt rammes kvinderne, der i DDR næsten alle havde været erhvervsaktive, og i Annenwalde, som mange andre steder, trak de sig tilbage og havde svært ved at finde fodfæste i en tilværelse uden arbejde. I det tidligere DDR ramte arbejdsløsheden særligt hårdt, fordi de statslige østtyske virksomheder havde fungeret som omdrejningspunkt for mange sociale og kulturelle aktiviteter.

I 1999 besluttede Martina Kanthak, Jutta Sajons og Heidemarie Kindermann at gøre noget ved modløsheden blandt landsbyens kvinder. De grundlagde en afdeling af 'Landfrauenverband' - en forening med aflæggere over hele Tyskland. De tre kvinder var alle tilflyttere, to af dem fra landsbyer i nærheden, én længere væk fra.

Landfrauenverband begyndte med at lave koraftener, foredrag og udflugter. I starten med det beskedne mål at få kvinderne væk hjemmefra, få dem aktiveret og skabt glæde ved at lave ting i fællesskab. I følge kvinderne blev der grinet lidt ad dem i starten, men de blev ved, og med tiden kom foreningen til at spille en central rolle i udviklingen af landsbyen. En væsentlig ting var i den sammenhæng, at kvinderne tog initiativ til at genoplive tidligere tiders landsbyfester. Disse har udviklet sig markant, og i dag findes der både forårsfest, sommerfest, høstfest og en fest, der bare kaldes landsbyfest – de største af festerne trækker helt op til 2.000 besøgende om dagen.

Kvinderne er selvfølgelig stolte af de konkrete arrangementer og de mange turister, men den største bedrift er ifølge dem selv den mentale genrejsning af Annenwalde. Landsbyboerne - og særligt kvinderne - har genvundet troen på, at de selv kan skabe en dynamisk udvikling i byen. Resultaterne er da også imponerende. Indbyggertallet er som tidligere nævnt steget fra 85 til 106 i perioden 1990-2006, det vil sige næsten med en fjerdedel. Tilflytterne er dels (40 pct.) unge familier, mens resten (60 pct.) er fritidsbeboere fra Hamburg og Berlin, som stresser af i Annenwalde når de har ferie eller weekend. Også det lokale erhvervsliv blomstrer. I Annenwalde er der hele 13 virksomheder. Ti af dem har oplevelses- og turismeprofil: Pensionat, købmand (ifølge næstformanden for lokaludvalget, Oliver Sajons, et socialt midtpunkt i byen), stenhugger, billedhugger, glasværk, stutteri, kro/restaurant, kunstmaler, gårdsalg og ostehandler. Herudover er der tre virksomheder med mere traditionelt erhverv: En entreprenør og to IT-virksomheder hvoraf den ene har lavet trådløst bredbånd i det meste af byen - Sky-DSL, som beboerne kan tilslutte sig for 15 euro om måneden.

Mange af virksomhederne er grundlagt efter genforeningen, blandt andet glasværket, der genåbnede i 2000 efter at have været lukket siden 1865 (byen blev grundlagt i 1754 i forbindelse med etablering af glasværket). Glasværket tilbyder foredrag og kurser og er et omdrejningspunkt for de mere kunstnerisk prægede aktiviteter i byen. Landfrauenverband er på forskellig vis involveret i mange af de andre. Også gårdsalget er nyt - det producerer ikke selv, men sælger blandt andet lokale produkter, for eksempel marmelade.

Landsbyfesterne og de mange butikker i byen har dannet baggrund for den turismesucces, som blev nævnt i indledningen. Væksten fra 100 til de aktuelle 20.000 turister om året begyndte stille i løbet af 1990'erne og tog rigtig fart efter årtusindskiftet. Flertallet kommer i weekenderne og er primært endagsturister fra oplandet og Berlin. Oliver Sajons fortæller, at de i fremtiden ønsker maksimalt 5.000 turister mere om året. Satsningen går derimod mere på at få dem til at blive længere i byen og på at få en bæredygtig balance mellem turisme og hverdagsliv. Allerede i dag er der irritation hos lokale beboere, når turisterne gloriøse ind i deres haver. Derfor arbejdes der på at få indført en bedre skiltning, så turisterne finder attraktionerne uden problemer.

Landfrauenverband har selvfølgelig ikke alene stået for landsbyens udvikling, og de har heller ikke fået lov at definere byens udviklingsretning uimodsagt. Der har været to grupperinger i byen, hvor den anden har ønsket en mere historisk orienteret profilering af Annenwalde. Heroverfor står Landfrauenverband, som har satset bredt på aktiviteter og fester - her var det gode humør og de fælles oplevelser det afgørende. Umiddelbart lyder forskellen måske ikke så afgørende, og sandsynligvis har andre aspekter også spillet ind, men de tre grundlæggere af Landfrauenverband kan fortælle, at magtkampene mellem grupperingerne var langvarige og opslidende. Landfrauenverband vandt kampen - efter eget udsagn fordi de havde mest energi og nægtede at resignere. Annenwaldes positive udvikling antyder, at landsbyen var

godt tjent med dette udfald. Også internt i Annenwalde har denne erkendelse bredt sig, og den opslidende rivalisering mellem de to grupperinger er i dag afløst af fredelig sameksistens.

Billedhuggeren og hjemstavnsforeningen har på mange måder stået i opposition til Landfrauenverband, der har defineret sig som mindre historiefokuserede og mere orienterede mod sociale arrangementer i bred forstand. Umiddelbart skulle man ikke mene, at der behøvede at være en konflikt, men ikke desto mindre beskriver Jutta Sajons fra Landfrauenverband processen som en lang og sej magtkamp med udmarvende og undertiden ophidsede diskussioner.

I de seneste par år har konflikterne været færre. Der er stadig to grupper, men de fungerer side om side uden opslidende magtkampe. Der er opstået en vis konsensus om, at de pt. 14 kvinder i Landfrauenverband har udstukket byens udviklingsretning. En konsensus, som blandt andet bygger på, at både formanden og næstformanden for byens lokaludvalg bakker op om Landfrauenverband.

Se hvor Annenwalde ligger: <http://nona.net/features/map/placedetail.447058/Annenwalde>
Læs mere om Landfrauenverband på den nationale hjemmeside: <http://dlv-online.de>

Hvad kan andre landsbyer bruge succeshistorien til?

Annenwalde rummer en historie om, hvor store udviklingsmuligheder der kan ligge i at aktivere de sociale ressourcer på et sted. De stedbundne ressourcer findes ikke blot i et steds natur, bygninger, byrum og historie, men er også de mennesker, der bor på stedet, og deres evne og lyst til at sætte stedets fysiske og historiske ressourcer i spil samt skabe tiltag indbyggerne kan være fælles om.

Det er i denne historie om den menneskelige virkelyst, at den vigtigste inspiration fra Annenwalde ligger. Landsbyens udvikling er i høj grad drevet nedefra af aktive beboere. Set fra kommunalt hold betyder dette, at man må være opmærksom på, hvilke initiativer der finder sted, og hvordan man kan støtte dem. Støtten er måske mere væsentlig end det umiddelbart fremgår i historien ovenfor. Selvom langt de fleste initiativer er gennemført på egen hånd, så har både gårdbutikken og billedhuggeren fået Leader+-midler, og amtet har stillet et hus til rådighed for Landfrauenverband, som foreningen kan bruge til kurser, foredrag og andre aktiviteter. Hertil kommer den moralske støtte, som lå i at lokaludvalget bakkede op om Landfrauenverband.

Lokaludvalgets støtte til landfrauenverband rejser et langt mere principielt spørgsmål. Ofte taler man om stedbundne ressourcer som en ting, der på forhånd er defineret, men konflikten mellem de to borgergrupper viser, at de stedbundne ressourcer ikke er en entydig stør-

relse. Er det stedets historie inklusiv de gamle bygninger, der er vigtigst? Eller er det evnen til i fællesskab at skabe store sociale arrangementer? Der findes ingen entydige svar på spørgsmålet, men den kommunale og øvrige offentlige støtte vil ofte være af stor betydning for, hvad der med tiden bliver svaret. Det er derfor afgørende, at en kommune udover at have føling med de initiativer, der finder sted, også har et langsigtet strategisk sigte med hvilke projektideer, der støttes.

Men kan en landsby virkelig løfte sig selv op ved håret? Ja, i nogen grad, og særligt hvis de drivende kræfter i landsbyen forstår at tænke udover landsbyens egne grænser. En landsby kan ikke overleve på sigt, hvis den ikke tiltrækker menneskelige og økonomiske ressourcer udefra. Så man må også sige nej, på sigt kan en landsby ikke løfte sig selv ved håret. Den må byde sig til og få tilflyttere, turister og nye virksomheder med mere til at løfte med. Lykkes det, kan en landsby ligesom Annenwalde komme meget længere end man skulle tro muligt.

Forankrede fyrtårne – kampen for lokalt ejerskab

Fyrtårnsprojekter

Udvikling kan finde sted på mange måder. Det kan spænde fra de helt små lokale initiativer over mellemstore projekter til de helt store ambitiøse satsninger. De store projekter er ofte tænkt til at fungere som en slags fyrtårne, der viser vejen for områdets udvikling. I denne artikel er det disse store fyrtårnsprojekter, der er i fokus, og i særdeleshed de vanskeligheder disse fyrtårne ofte har med at blive accepteret. Hvordan undgår man scenariet, hvor de lokale borgere føler sig fremmedgjorte over for de store projekter? Hvordan får man lokalbefolkningen til at føle ejerskab til projekterne, og hvordan gør man dem opmærksom på, at projekterne også er til gavn for dem? Denne artikel diskuterer disse problematikker med udgangspunkt i mountainbikeprojektet 7stanes fra det sydlige Skotland.

Et område i krise

Dumfries & Galloway, Skotland

De to kommuner Dumfries & Galloway og Scottish Borders, der tilsammen udgør den skotske grænse til England i syd, har i mange år kæmpet med store strukturelle svagheder. Løn-niveauet ligger 17 pct. under det gennemsnitlige for hele Storbritannien og frem til 2018 forventes et fald i arbejdsstyrken på henholdsvis 5 og 15 pct. i de to kommuner. Det største problem er fraflytning af unge, der er så markant, at andelen af indbyggere over den arbejdsdygtige alder forventes at stige fra 3 til 8 pct. over gennemsnittet for Skotland. Væksten i Skotland er koncentreret i landets største byer Glasgow og Edinburgh, der næsten flyder sammen og danner et øst-vestligt bælte i Skotlands midte. Dette efterlader resten af landet med strukturelle problemer. Det sydlige Skotland har samtidig det problem, at opfattelsen af

det rurale Skotland er tæt forbundet med de nordlige Highlands, og at det sydlige område derfor ofte passeres, når engelske turister rejser nordpå. Det har efterladt området med en økonomi, der indtil 2001 i overvejende grad baserede sig på landbrug.

I marts måned 2001 skulle en smitsom sygdom dog vise sig at være startskuddet til store omvæltninger i regionen. Storbritannien blev ramt af mund- og klovsyge, og Dumfries & Galloway var et af epicentrene for dette udbrud. Udbruddet satte fra den ene dag til den anden regionens økonomi i stå. Kvæg og får blev slagtet og brændt, og den ellers voksende turismeindustri blev nulstillet, da ingen ønskede at rejse til et område, der nu blev forbundet med sygdom. Efterfølgende frigjorde Storbritannien og EU betragtelige midler for at genetablere regionens økonomi. Med disse midler fulgte også et krav om, at der skulle skabes en bredere økonomi, som kunne sikre mod lignende sammenbrud i fremtiden. En lang række projekter blev skudt i gang, hvoraf ét skilte sig ud ved i sit omfang såvel fysisk som økonomisk at sætte overlæggen højt.

7stanes

I Glentress Forest, der ligger i nærheden af den lille landsby Peebles, havde en lille mountainbikekultur gennem årene etableret sig. Den var efterhånden blevet så etableret, at der ud over en række små stier var etableret en kiosk med café, der tilmed solgte og udlejede mountainbikes. Med støtte fra EU's LEADER+-midler lykkedes det i 2002 de to kommuner i samarbejde med en lang række større skotske aktører at etablere projektet 7stanes, der tog udgangspunkt i det eksisterende mountainbikemiljø. De involverede aktører spænder fra Forestry Commission Scotland, der er grundejer af projektets områder, over Visit Scotland og Scottish Enterprise til den skotske naturfredningsforening. Glentress Forests blev udbygget og opgraderet som mountainbikecenter samtidig med, at konceptet blev kopieret, så der over

det sydlige Skotland blev etableret i alt syv centre (deraf navnet, der i øvrigt er skotsk for syv sten).

De ambitiøse investeringer i et efterhånden 400 kilometer langt net af mountainbikestier i alle niveauer og en massiv kommunikationsstrategi trækker op til 340.000 gæster om året. Den overvejende del er turister fra Glasgow-Edinburghområdet og fra de større engelske byer syd for grænsen. Dermed har projektet givet et solidt økonomisk boost til egnen og bevirket, at det sydlige Skotland i dag forbindes med mountainbiking i verdensklasse. De massive investeringer på omkring 45 millioner kroner har løftet regionen op blandt de bedste mountainbikesteder i verden, som tiltrækker både nybegyndere og den internationale elite. Hertil kommer, at projektet ifølge lederen Colin Williamson rent samfundsøkonomisk balancerer, fordi de tilreisende lægger mange penge på hoteller, restauranter og i butikker, som sælger cykler og andet udstyr.

Lokal forankring

Mens omverdenen med tiden er kommet til at opfatte 7stanes som et af de bedste mountainbikesteder, har det dog knebet mere blandt de dele af lokalsamfundet, der ikke fra starten var en del af mountainbikekulturen. Dette var især i starten et problem i forhold til det lokale erhvervsliv, som gerne skulle påvirkes positivt af projektet. Ud over etableringen af mountainbikerelaterede virksomheder var det også tanken, at de allerede eksisterende virksomheder skulle tilpasses områdets nye mountainbikeprofil. Det handlede først og fremmest om områdets mange små bed-and-breakfasts, hoteller og guesthouses. Et konkret problem var, at det passer dårligt sammen at bo på hotel og komme mudret hjem fra en mountainbiketour – et forhold som er særligt markant i det regnfulde Skotland. Derfor ønskede man fra projektets side at sikre muligheden for, at turisterne, når de vendte hjem til hotellet, kunne skifte, tørre

og rensede tøj, cykler, udstyr mm. Således prioriterede projektsekretariatet at gå i dialog med de lokale hotelejere, der ikke umiddelbart lod sig overtale. Hotelejerne fik hurtigt øjnene op for, at projektet potentielt kunne tiltrække flere kunder, men investeringerne i konkrete vaskerum udeblev. Projektsekretariatet tilbød derfor, at de hoteller, der foretog de fysiske investeringer, kunne markedsføre sig gennem projektets velbesøgte hjemmeside. Dette hjalp lidt, men der var stadig langt til målet. Så inviterede sekretariatet samtlige hotelejere ud på en mountain-biketour med professionelle guides. Det gav deltagerne mulighed for at opleve, hvad deres gæster oplevede hver dag, hvilket førte til, at en del investerede i de nødvendige faciliteter. Nu kunne sekretariatet fortælle andre hotelejere, at konkurrenterne allerede var med, og så rullede lavinen. Derfor har mange hoteller i dag foretaget de nødvendige investeringer, og endnu flere har på egen hånd valgt at linke til projektets hjemmeside. Projektet tilbyder i øvrigt gratis assistance til at give hotellernes hjemmesider en ung og frisk mountainbikeprofil, hvilket efterhånden er blevet en populær service.

For også at få områdets beboere til at føle ejerskab har sekretariatet arrangeret en lang række konkurrencer og events med professionelle ryttere, og fra sekretariatets side kæmpes der i øjeblikket hårdt for at få en af de største mountainbiketurneringer til området. Arrangementerne har været velbesøgte og hjulpet til, at projektet blandt lokalbefolkningen og i særdeleshed blandt de unge med tiden er blevet vel modtaget – dette skyldes ikke mindst, at den eneste udgift for brugerne af 7stanes er cyklen og parkeringsafgiften på 1 pund.

Priorité forankring

Eksemplet fra det sydlige Skotland viser et klassisk dilemma. Selvom et projekt er baseret på alle de bedste intentioner, er det ikke sikkert, at det bliver vel modtaget i lokalområdet. Selvom man i 7stanes har taget sit udgangspunkt i en allerede eksisterende mountainbikekultur og bygget videre på områdets fascinerende landskaber, har man alligevel måttet kæmpe for forankring blandt andre interessenter. Det er vigtigt at være opmærksom på, at det lokale udgangspunkt ikke er en garanti for forankring i sig selv. Skal projektet have reel lokal betydning, må man tænke helhedsorienteret og afsætte tid og ressourcer til dialog og partnerskaber – ellers kan projektet komme til at relatere mere til omverdenen end lokalmiljøet. Dette er særligt gældende for fyrtårnsprojekter som 7stanes, der er nødt til at have bred opbakning for at blive en succes. De kan ikke som mindre projekter nøjes med at være til glæde for enkelte grupper, fordi fyrtårnets opgave netop er at vise vejen for helheden.

Samtidig har holdet bag 7stanes vist, at man ved at stå fast på beslutningen om lokal forankring kan være i stand til at overbevise lokale brugere og give dem glæde af projektet. 7stanes kan langt om længe glæde sig over, at den internationale anerkendelse af regionens kvaliteter som mountainbikededestination nu er blevet en del af lokalbefolkningens opfattelse.

Læs mere om 7stanes: www.7stanes.gov.uk eller www.7stanes.com

De danske yderområder står på mange måder i et vadedsted. Landbrug og fiskeri mister betydning samtidig med at vækst og medieopmærksomhed koncentrerer sig omkring de større byer. Yderområderne rummer dog nogle af Danmarks mest skattede landskaber og engagerede borgere, som drømmer og planlægger for netop deres steds fremtid. Hvordan transformeres disse stedsspecifikke potentialer til langsigtede udviklingsstrategier?

Lolland Kommune, Thisted Kommune og Bornholms Regionskommune har sammen med Realdania taget udfordringen op og vil i perioden 2007 til 2012 gennemføre en række konkrete demonstrationsprojekter, der skal vise nye veje for udvikling i Danmarks yderområder.

Med denne publikation præsenteres det såkaldt nye landdistriktsparadigme, som er idemæssigt grundlag for projektet. Det nye paradigme sætter fokus på at skabe udvikling ud fra det enkelte sted og dets potentialer. Publikationen præsenterer det nye paradigme, som det kommer til udtryk i den internationale forskning og i en række udenlandske projekter. Intentionen er at inspirere til debat og til nye konkrete projekter i Danmarks yderområder.

